

To: 5.1.2e | 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Tue 3/25/2025 10:09:52 AM
Subject: FW: Vervolg SANE
Received: Tue 3/25/2025 10:09:55 AM

5.1.2e
5.1.2e

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 12:58
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @berenschot.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @berenschot.nl>
Onderwerp: RE: Vervolg SANE

Ha allemaal,

Is het een idee dat we dit eerst ambtelijk voorbereiden en dan met een procesvoorstel naar Mariëtte gaan? Mariëtte haar agenda is behoorlijk gevuld deze weken. Dus liever een kort overleg met een duidelijk voorstel dan oriënterend/verkenkend met haar.

Aanstaande woensdag in kernteam? En dan de week daarna bij Mariëtte? Eerder lukt haar niet namelijk

Groet,
5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 12:53
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: FW: Vervolg SANE

Dag 5.1.2e,

Kunnen jullie mij de mogelijkheden vast sturen van Mariette als zij dit idd wil?

En ter info, ik heb nog geen lunch voor as woensdag....ik heb 5.1.2e gemailld maar nog geen reactie.

Dank Groet 5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e @berenschot.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 12:49
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @berenschot.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @berenschot.nl>
Onderwerp: Vervolg SANE

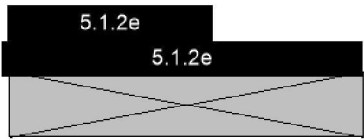
Ha 5.1.2e en 5.1.2e,

Vrijdagmorgen bespraken we dat we een sessie moeten doen over hoe we verder gaan als SANE is GS aangenomen. Het idee is om met het kernteam bij elkaar te zitten en dan vooruit te kijken wat nodig is de komende maanden. We willen dat graag 327288e week met elkaar bespreken. Ook was het idee om Mariët daar het laatste half uur bijvoorbeeld bij aan te laten slui0099

zodat zij ook haar visie kan geven. 5.1.2e, jij zou dat nog bespreken met haar. Heb je daar een terugkoppeling van?

Is het een idee om dit alvast te laten plannen? Daarom even de vraag aan 5.1.2e of 5.1.2e daarachteraan wil jagen. Inhoudelijk kunnen 5.1.2e en ik dat voorbereiden.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
www.linkedin.com/in/5.1.2e
Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Wil je weten hoe het is om te werken bij Berenschot? [Bekijk onze video!](#)

Disclaimer

This e-mail and any attachment it contains is confidential and may contain legally privileged information.
If you are not the intended recipient, please note that this e-mail or any attachment may not be copied or disclosed or distributed to others.
If you have received this e-mail by error, please notify the sender immediately by return e-mail, and delete this message. All rights reserved.

This email has been scanned for viruses and malware, and may have been automatically archived.

To: 5.1.2e | 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Tue 3/25/2025 8:09:34 AM
Subject: 5.1.2e heeft een opmerking in SANE voor GS 01-04 beantwoord
Received: Tue 3/25/2025 8:09:36 AM

SANE voor GS 01-04.docx

5.1.2e

5.1.2e heeft een opmerking geplaatst

of houden we Nieuwkoop wel open, en dus strenger dan de emissieplafonds?

Nog 1 antwoord

5.1.2e

5.1.2e heeft een opmerking geplaatst

Eens wel mogelijkheid open houden

5.1.2e

5.1.2e heeft een opmerking geplaatst

Belangrijke keuze: wel opnemen, of laten gaan. in de verdieping eigenlijk niet meer op ingegaan.
N.a.v. gesprek met 5.1.2e ook: vermoedelijk heb je het niet nodig en kun je met sterk
stimuleringsbeleid al meer bereiken dan deze normen.

5.1.2e

5.1.2e heeft geantwoord

Met de eerste zin wordt eigenlijk vooruit gelopen op de conclusies die we op basis van het OER-
onderzoek doen. Kunnen we die iets anders formuleren, zoals: dat de effecten van stikstofreductie
voor natuurherstel per natura2000 gebied anders kunnen zijn, daarom richten de aanpassingen etc.
zich ook

...hting (normering).

Voor de meeste gebieden heeft een strengere normering van stikstofemissie in overgangszones naar
verwachting weinig effect boven op het emissieplafond. Daarom richten de aanpassingen en
beperkingen in overgangszones zich primair op natuurherstel door andere maatregelen dan
stikstofreductie. In sommige gevallen zal stikstofreductie wel een gewenst neveneffect zijn.
Bijvoorbeeld omdat voor waterkwantiteitsdoelen extensivering van landbouw onvermijdelijk is.

Strategische grondb...

[Waarom ontvang ik deze melding van Office?](#)

**provincie
Zuid-Holland**

Dit e-mailbericht wordt gegenereerd door het gebruik van Microsoft 365 door Provincie Zuid-Holland en kan inhoud bevatten die wordt beheerd door Provincie Zuid-Holland.

To: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Cc: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
From: 5.1.2e
Sent: Mon 3/24/2025 4:30:30 PM
Subject: FW: verhaal hoe vertel ik het?
Received: Mon 3/24/2025 4:30:58 PM
[Hoe vertel ik het - boodschap.docx](#)

Hoi 5.1.2e, er wordt gewerkt aan een hoe-vertel-ik-het verhaal voor Mariette voor het moment dat zij in gesprek gaat met bijvoorbeeld agrarisch ondernemers in ons gebied. Misschien goed om al eens op de agenda te hebben. 5.1.2e en 5.1.2e hebben er al even naar gekeken, hun opmerkingen staan erin. De bespreking woensdag is vervroegd zie ik, ik kan zelf om 13 uur aanhaken en wellicht kan het dan op de agenda staan? Of zit de agenda al vol?

Groet, 5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Water, Klimaat en Natuur
Bestuur & Omgeving

M 5.1.2e
E 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Werkdagen: ma, di, wo-middag, do, vr

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 14:25
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Onderwerp: RE: verhaal hoe vertel ik het?

Hoi 5.1.2e,

Dank je wel voor het afstemmen! Hierbij mijn opmerkingen. Agendeer je dit voor het kernteamoverleg?

Tot woensdag!

Groet,
5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 13:13
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Onderwerp: verhaal hoe vertel ik het?

Hoi 5.1.2e,

Afgelopen vrijdag ben ik begonnen met een hoe-vertel-ik-het verhaal op verzoek van Mariette. Als basis neem ik dan even de maatregelen die nu voorliggen en die passen we aan waar nodig tegen de tijd dat dit naar 327285

buiten gaat. 5.1.2e heeft al even gekeken, zou jij er eens een blik op willen werpen? Het gaat hier dan om de logica, de argumentatie, de toon en waarom het dus anders moet dan het altijd is geweest in eenvoudige bewoordingen. Doelgroep: bijvoorbeeld de agrariërs.

Groet, 5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Water, Klimaat en Natuur
Bestuur & Omgeving

M 5.1.2e
E 5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

Werkdagen: 5.1.2e

Krachtig Zuid-Holland.

Minder stikstof en herstel van de natuur

Hoe vertel ik het?

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland hebben maatregelen vastgesteld die moeten bijdragen aan stikstofreductie en natuurherstel. Met dit pakket gaan we werken aan minder stikstof en een verbeterde natuur waardoor we in onze provincie prettig, gezond en veilig kunnen leven. Dat is natuurlijk wat iedereen wil, maar dat is niet vanzelfsprekend en betekent kortweg dat niet alles meer kan zoals het tot nu toe is geweest.

De provincie heeft vele opgaven die eigenlijk allemaal belangrijk zijn, zoals woningbouw en de energietransitie. Economisch willen we ook een aantrekkelijke provincie blijven voor bedrijven en investeerders. Verduurzaming staat in vele sectoren voorop de agenda, maar vraagt wel om werkzaamheden, aanpassingen en bouwactiviteiten waarmee die gerealiseerd kunnen worden. Nu ligt dat stil door de stikstofuitstoot die deze activiteiten met zich meebrengen, maar als we dat vlot kunnen trekken, geeft juist de investering in verduurzaming een grote kans op een reductie van uitstoot in het algemeen. Niet alleen ammoniak, maar ook CO₂ en NO_x. Dat is ook een stap vooruit voor de kwaliteit van de leefomgeving. De inzet op emissieloos bouwen en mobiliteit geeft eveneens minder uitstoot. Dat gebeurt nu nauwelijks, maar geeft kansen op hervatting van bouwactiviteiten.

De grootste kansen op minder stikstof halen we door een emissieplafond in te stellen en door minder koeien in de wei te hebben op hetzelfde oppervlak. In Zuid-Holland is het aantal veeteeltbedrijven beperkt, maar toch zetten we in op boeren die zelf willen stoppen waardoor het land voor andere ontwikkelingen kan worden gebruikt of voor extensiveren (hetzelfde aantal koeien op meer hectares). Dat is ieder jaar zo'n drie procent van de agrariërs. De bodem kan herstellen en dat geeft ruimte voor andere teelt en natuur. We willen agrariërs juist ook kansen blijven bieden om in Zuid-Holland te blijven werken. De agrarische bedrijven zijn onderdeel van ons landschap en zij voorzien ons allen van gezond voedsel. Dat is veel waard. Het zal op een aantal punten anders moeten om de uitstoot te beperken en de bodemkwaliteit te verbeteren.

Dat betekent dat we gaan kijken naar kansen om grond op te kopen waarmee we het aantal koeien in de wei kunnen verspreiden en natuurherstel mogelijk maken. Diversiteit draagt bij aan het herstel van de natuur en dat bereiken we door ruimte te geven aan planten en dieren. Om Natura2000 gebieden creëren we overgangsgebieden waardoor de neerslag van stikstof in die natuurgebieden beperkt wordt.

Samengevat zetten we nu in op vier maatregelen om de reductie van stikstof te beperken:

1. Instellen van een emissieplafond ammoniak/ bedrijfsspecifieke doelsturing
2. Overgangsgebieden rondom Natura 2000-gebieden
3. Inzet strategisch grondbeleid
4. Onderzoek naar opkopen natuurlijke stoppers

Dit zijn eerste stappen. Voor natuurherstel is meer nodig dan alleen minder stikstof. Maar het begint daar wel. Het herstel zet in eerste instantie in op de gevolgen van verzuring, vermesting, verdroging en verzilting. Later volgen meer maatregelen die het herstel en de diversiteit van de natuur gaan bevorderen.

To: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e
5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl
From: 5.1.2e
Sent: Fri 3/21/2025 12:39:33 PM
Subject: FW: Eerste versie romptekst
Received: Fri 3/21/2025 12:42:45 PM

FYI

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e

Berenschot

5.1.2e
<https://www.linkedin.com/in/5.1.2e>
Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht
Werktijden: maandag t/m vrijdag

Van: 5.1.2e
Verzonden: vrijdag 21 maart 2025 11:25
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>
Onderwerp: Eerste versie romptekst

Dag 5.1.2e, 5.1.2e en 5.1.2e,

Hierbij de eerste romptekst voor de aanpak voor GS/PS [SANE voor GS 01-04.docx](#)

In de loop van de dag vul ik hoofdstuk 3 aan op basis van de formats.

Aan jullie de vraag om:

- De Preamble aan te vullen (5.1.2e 5.1.2e)
- Eventueel opmerkingen te plaatsen bij H1-3. Met name hoofdstuk 2 is belangrijk: is deze mate van toelichting voldoende, met name voor de Rijksmaatregelen.
- 5.1.2e, ik deel steeds een update als ik een format heb omgezet naar tekst, zodat je daar een blik op kunt werken. 5.1.2e doet dat maandag. Zou jij in ieder geval al naar H2 willen kijken?

Maandag verwerk ik alle opmerkingen, ontvangen financiële input, loop ik er op taal doorheen (o.a. gebruiken we ik, we, GS, etc.) en maak nog een volledige redactieslag om het verhaal goed te laten lopen. Maandag einde dag ligt er dan de definitieve conceptversie die we dinsdag en woensdag verder aanscherpen. Ondertussen kunnen jullie maandag eventueel ook nog opmerkingen/input plaatsen verwerken.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e

Berenschot

5.1.2e
<https://www.linkedin.com/in/5.1.2e>
Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht
Werktijden: maandag t/m vrijdag

Disclaimer

If you have received this e-mail by error, please notify the sender immediately by return e-mail, and delete this message. All rights reserved.

This email has been scanned for viruses and malware, and may have been automatically archived.

To: GSondersteuning 5.1.2i @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl
Cc: 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl
From: 5.1.2e
Sent: Wed 3/19/2025 1:30:21 PM
Subject: Afspraken SANE
Received: Wed 3/19/2025 1:30:26 PM

Dag GSO-collega's,

Vanmiddag hebben we vanuit kernteam stikstof (en in overleg met de portefeuillehouder uiteraard) de volgende afspraken gemaakt:

- Op dinsdag 25 maart hebben wij **geen** moment in GS nodig om SANE te bespreken. Er komen ook geen stukken.
- Op dinsdag 1 april is het moment van besluitvorming over de stukken van SANE. Graag maak ik met jullie hier maatwerkafspraken over. Zie hieronder.

Wij kunnen de stukken helaas niet binnen de aanlevertermijnen met jullie delen. De stukken zijn pas gereed op **donderdag 27 maart** in de middag.

Ik zorg uiteraard voor akkoord van de gedeputeerde t.z.t.

Mijn voorstel zou zijn om de Workflow in de loop van volgende week naar jullie door te zetten met een concept GS-voorstel en een concept Statenvoorstel. De bijlage bij het Statenvoorstel volgt pas donderdagmiddag. En de definitieve versie van het GS-voorstel en het Statenvoorstel kunnen dan ook aangeleverd worden.

5.1.2e maakt de Workflow aan. Jullie kunnen mij aanhouden als contactpersoon voor het proces.

Hopelijk is dit werkbaar voor jullie! Zo niet, laten we dan even kijken hoe we elkaar kunnen helpen.

Veel dank alvast voor de flexibiliteit, zeker met het oog op de volle GS-agenda van 1 april.

Groet,

5.1.2e

To: 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Tue 3/18/2025 12:05:38 PM
Subject: FW: Staat maatregelen
Received: Tue 3/18/2025 12:05:52 PM

Ter info, ook voor jou.

Vr. gr. 5.1.2e
Van: 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>
Verzonden: dinsdag 18 maart 2025 12:32
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>
Onderwerp: Staat maatregelen

Dag 5.1.2e,

We spraken net 5.1.2e n.a.v. jullie telefoontje. 5.1.2e en ik hebben de formats nog even nagelopen en wat ons betreft is dit de status.

Provincie	Belangrijkste punten waarop wij verscherpen
Natuurlijke stoppers	Nog niet verbeterd: Toegevoegde waarde tov bestaande mogelijkheden duiden; voorkeursrecht verwerken
Overgangsgebieden	Geen update: Welke werking heeft deze maatregel specifiek voor stikstof, naast natuurherstel?
Grondbeleid	Nog niet verbeterd: Link met stikstof ontbreekt (vrijwel) volledig: ruilgronden en verplaatsen; extensiveren en saneren
Ammoniakplafond, bedrijfsgerichte doelsturing	Geen update, forse slag nodig qua diepgang: Wisselwerking Provincie-Rijk scherper beschrijven. Termijn waarop effect wordt bereikt. En voor welke gebieden effectief.
Rijk	
scheiding NOx-NH3	Eerste concept
extensiveren in beleid	In progress, nog niet klaar
Middelen voor natuurlijke stoppers, strategische grondbeleid en andere extensiveringsvormen.	In progress, nog niet klaar
Format staatssteun	In progress, nog niet klaar
Zero emissie voor weg-, water- en woningbouw-projecten	Eerste concept

Ik zal vanmiddag de schrijvers nog vragen voor morgen 17.00 een verbeterslag te maken.

(Dat zijn de volgende mensen:

- Natuurlijke stoppers: 5.1.2e 5.1.2e
- Overgangsgebieden: 5.1.2e en 5.1.2e
- Strategisch grondbeleid ter ondersteuning van stikstofreductie (extensivering): 5.1.2e

Maatregelen op Rijksniveau:

- Ammoniakplafond: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e

5.1.2e

- Scheiding NOx-NH3 in vergunningverlening: 5.1.2e
- Zero emissie voor weg-, water- en woningbouw-projecten: 5.1.2e
- Juridisch/staatssteun: 5.1.2e)

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Berenschot

5.1.2e

<https://www.linkedin.com/in/5.1.2e>

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Werktijden: maandag t/m vrijdag

Disclaimer

This e-mail and any attachment it contains is confidential and may contain legally privileged information.

If you are not the intended recipient, please note that this e-mail or any attachment may not be copied or disclosed or distributed to others.

If you have received this e-mail by error, please notify the sender immediately by return e-mail, and delete this message. All rights reserved.

This email has been scanned for viruses and malware, and may have been automatically archived.

To: 5.1.2e | 5.1.2e | @pzh.nl]; 5.1.2e | 5.1.2e | @pzh.nl]
Cc: 5.1.2e | 5.1.2e | @pzh.nl]
From: secrpotjer
Sent: Fri 3/14/2025 4:47:34 PM
Subject: FW: Agenda en stukken verdiepingssessie bestuurlijke kopgroep 18 maart
Received: Fri 3/14/2025 4:48:29 PM
[Agenda verdiepingssessie IPO-kopgroep E&N 18 maart.pdf](#)
[Bijlage 2_groslijst maatregelen spoor 1 versie 14-3-2025.pdf](#)
[Bijlage 3_groslijst maatregelen spoor 2 versie 14 maart.xlsx](#)
[Bijlage 4_Leeswijzer en duiding groslijst maatregelen voor spoor 2.pdf](#)
[Bijlage 5_Beantwoording inhoudelijke vragen kopgroepleden.pdf](#)
[Bijlage 1_criteria en varianten ter voorbereiding verdiepingssessie kopgroep 18 maart.pdf](#)

Hoi allen,

Zie bijgaand stukken.

Groet,
5.1.2e

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e

T 5.1.2e
M 5.1.2e
E 5.1.2e | @pzh.nl
www.zuid-holland.nl

Werkdagen: di, wo, do, vr
Vaste vervangsters: 5.1.2e | 5.1.2e

Van: 5.1.2e < 5.1.2e | @ipo.nl>
Verzonden: vrijdag 14 maart 2025 16:46
Aan: 5.1.2e | @brabant.nl; CdK@brabant.nl; 5.1.2e | @noord-holland.nl; Berend Potjer < 5.1.2e | @pzh.nl>; 5.1.2e | @overijssel.nl; 5.1.2e | @ gelderland.nl; 5.1.2e | < 5.1.2e | @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2e | @ brabant.nl; 5.1.2e | @zeeland.nl; 5.1.2e | @fryslan.frl; 5.1.2e | < 5.1.2e | @ipo.nl>; 5.1.2e | < 5.1.2e | @IPO.Nl>; 5.1.2e | 5.1.2e | < 5.1.2e | @ipo.nl>; 5.1.2e | < 5.1.2e | @mmgadvies.nl>; 5.1.2e | < 5.1.2e | @ipo.nl>
Cc: secretariaatsterk < 5.1.2e | @provincie-utrecht.nl> < 5.1.2e | @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2e | < 5.1.2e | @ipo.nl>; 5.1.2e | @drenthe.nl; 5.1.2e | < 5.1.2e | @ brabant.nl>; 5.1.2e | < 5.1.2e | @ipo.nl>; secrpotjer < 5.1.2e | @pzh.nl>
Onderwerp: Agenda en stukken verdiepingssessie bestuurlijke kopgroep 18 maart

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2e | @ipo.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Beste leden van de Bestuurlijke kopgroep E&N,

Hierbij stuur ik jullie de agenda en bijlagen voor de verdiepingssessie die komende dinsdag van 15.00 uur tot 18.00 uur gepland staat. De verdiepingssessie is een live bijeenkomst op de volgende locatie:

President Kennedylaan 1
2517 JK Den Haag

Bij de verdiepingssessie zijn twee leden van de ambtelijke kopgroep aanwezig om een korte toelichting te geven op het gesprek dat over de maatregelen in de ambtelijke kopgroep en met de kring van provinciesecretarissen (KPS) gevoerd is.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Interprovinciaal Overleg

5.1.2e

Programma Landelijk Gebied (IPLG)

Herengracht 23

2511EG Den Haag

Tel: 5.1.2e

Email: 5.1.2e@ipo.nl

Het nieuws van, voor en door provincies ontvangen? Meld je dan nu aan voor de IPO-Newsroom

De inhoud van dit bericht is vertrouwelijk en uitsluitend bestemd voor geadresseerde(n). Als u niet de bedoelde geadresseerde bent of deze e-mail per vergissing ontvangt, verzoeken wij u de verzender daarvan zo snel mogelijk op de hoogte te stellen en deze e-mail en de bijgevoegde bestanden te vernietigen. Het is niet toegestaan het bericht geheel of gedeeltelijk te verspreiden of aan derden door te sturen.

Deze notitie is opgesteld ter voorbereiding van de verdiepende sessie van de bestuurlijke kopgroep E&N op 18 maart 2025.

Aanleiding en doel

Ter voorbereiding op de eerste Catshuissessie van 5 maart jl. heeft de kopgroep een aantal criteria besproken op basis waarvan zij voorgenomen maatregelen beoordeeld. Deze criteria vormen de basis om te beoordelen of voorgenomen maatregelen een bijdrage leveren aan waar de kopgroep van vindt dat dit belangrijk is.

In deze notitie wordt verder ingegaan op een aantal varianten waarop maatregelen georganiseerd en geclusterd kunnen worden. Deze varianten sluiten zoveel mogelijk aan op de criteria zoals eerder door de kopgroep zijn meegegeven. De notitie richt zich op criteria en varianten die kunnen leiden tot een pakket aan maatregelen die passen bij spoor 1 en spoor 2 van de MCE&N.

Criteria

De volgende criteria heeft de kopgroep genoemd in aanloop naar de eerste Catshuissessie:

- Bijdragen aan oplossing vergunningverlening
Op korte termijn is het voor het los trekken van vergunningverlening noodzakelijk dat er sprake is van een daling van stikstofemissies. Hiervoor is het nodig dat er maatregelen genomen worden die op korte termijn effect hebben.
- Leiden tot geborgde stikstofreductie en geborgd natuurherstel
Het is noodzakelijk en urgent om te komen tot een overtuigend, realiseerbaar en geborgd pakket aan maatregelen dat leidt tot versnelde stikstofreductie en natuurherstel. Hiervoor is het nodig dat ook maatregelen genomen worden die op middellange termijn effect hebben.
- Bijdrage uit alle sectoren
Provincies vinden het daarbij noodzakelijk dat de uitwerking laat zien dat iedere sector bijdraagt aan de oplossing, en niet alleen de landbouw. Ook is het noodzakelijk dat de impact van maatregelen op andere opgaven wordt meegenomen in de keuze van de maatregelen.
- Duurzaam perspectief voor ondernemers
Het is noodzakelijk om ondernemers en burgers in het landelijke gebied een duurzaam perspectief te bieden.
- Maatregelen moeten haalbaar en uitvoerbaar zijn. Dat betekent onder meer dat er voldoende middelen zijn om taken uit te kunnen voeren
Taken en middelen moeten in balans zijn en dat de aanvullende maatregelen die provincies nemen alleen haalbaar zijn als daarvoor ook de financiering beschikbaar is.
- Natuurherstel en VTH hand in hand laten gaan
Duurzame vergunningverlening is alleen mogelijk als er tegelijk gewerkt wordt aan geborgd natuurherstel.

Varianten die kunnen leiden tot maatregelpakketten

Er zijn verschillende mogelijkheden om vanuit de groslijst, waar alle mogelijke maatregelen op staan, te komen tot een samenhangend pakket, dat aansluit op de geformuleerde criteria.

Wij bespreken graag met u welk van de mogelijkheden u ziet en of de voorgestelde varianten aansluiten op wat u nodig heeft om tot een samenhangend pakket maatregelen te komen.

Hieronder brengen we enkele mogelijke varianten in beeld:

Variant 1: totaalpakket aan maatregelen voor spoor 1 en spoor 2

Deze variant gaat ervanuit dat de MCE&N in het voorjaar 2025 komt tot één totaalpakket aan maatregelen. Alle benodigde maatregelen die opgenomen worden in dit pakket worden in één keer als samenhangend pakket uitgewerkt en leiden tot geborgde stikstofreductie, geborgd natuurherstel én het weer op gang brengen van vergunningverlening. Hierin zijn concrete maatregelen opgenomen die effect hebben op korte termijn, maar ook maatregelen die op middellange termijn effect sorteren, alsook maatregelen met maatschappelijke impact. Aanvullend ondersteunend beleid is noodzakelijk.

Variant 2 : voorjaarspakket, basis op orde

Deze variant werkt vanuit een basispakket aan maatregelen, dat nader aangevuld wordt. Dit basispakket bevat in ieder geval de belangrijkste maatregelen die nodig zijn om vergunningverlening op gang te brengen. Ook kunnen in deze variant de no regret (quick wins) worden gekoppeld. Het basispakket wordt dit voorjaar gepresenteerd, aanvullende pakketten of modules worden de komende tijd verder ontwikkeld en hieraan gekoppeld. Hiervoor is een heldere agenda of stappenplan noodzakelijk. Vraag is of er voldoende borging van voorgenomen maatregelen gerealiseerd wordt om vergunningverlening op gang te brengen. Daarvoor moet er immers zicht zijn op geborgde stikstofreductie en natuurherstel.

Variant 3: korte termijn maatregelen eerst

Deze variant gaat uit van concrete uitwerking van maatregelen op korte termijn en een doorkijk voor alle maatregelen die noodzakelijk zijn voor geborgde stikstofreductie en natuurherstel. De korte termijn maatregelen moeten bijdragen aan snelle normalisering van vergunningverlening. Maatregelen voor middellange termijn zullen geborgd moeten worden, zodat er voldoende zicht is dat deze tot uitvoering gaan komen. Ook in deze variant is een heldere agenda of stappenplan noodzakelijk. Vraag is of er voldoende borging van voorgenomen maatregelen gerealiseerd wordt om vergunningverlening op gang te brengen.

Variant 4: Rijk generiek, provincies gezamenlijk of provincies

Deze variant gaat uit van het differentiëren op verschillende rollen. Van het Rijk wordt verwacht dat er generieke maatregelen worden genomen. Provincies vullen hierop aan vanuit hun eigen rol met een eigen maatregelpakket. Dit maatregelpakket kan deels gezamenlijk interprovinciaal worden ingevuld, maar er zullen ook maatregelen zijn die provinciespecifiek en gebiedsgericht invulling krijgen.

ANTWOORDEN OP INHOUDELIJKE VRAGEN VAN KOPGROEPLEDEN

De kopgroepleden hebben verschillende inhoudelijke vragen gesteld die in dit document worden beantwoord. Achtereenvolgens gaat het om de volgende vragen:

1. Wat betekent additionaliteit, in relatie tot intern en extern salderen?
2. Waarom is er nog steeds 50% emissiereductie nodig t.o.v. 2019, ondanks de emissiedaling die sinds de aanwijzing van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden al plaats heeft gevonden? Helderheid over doelen en referentiejaar.
3. Vragen over de NDA's.
4. Op welke manier zijn onze natuurdoelen leidend voor de opgave?
5. Kun je grote belangrijke gebieden (Veluwe, Peel) eerst aanpakken om eenvoudiger te kunnen voldoen aan de Greenpeace uitspraak? Voor- en nadelen?
6. Wat zijn de mogelijkheden van de ADC-procedure?

1. Wat betekent additionaliteit, in relatie tot intern en extern salderen?

Voor nieuwe projecten met stikstof, die negatief kunnen zijn voor de natuur, kunnen maatregelen worden getroffen om die projecten toch door te laten gaan. Die maatregelen heten 'mitigerende maatregelen'.

Intern salderen en extern salderen zijn voorbeelden van mitigerende maatregelen ¹:

- Intern salderen betekent dat een nieuw project toch kan doorgaan, als de stikstof van het nieuwe project past binnen de stikstofruimte die op de betreffende locatie al is toegestaan (de zogenoemde referentiesituatie).
- Extern salderen betekent dat een nieuw project toch kan doorgaan, als hiervoor stikstofruimte wordt benut van een project op een andere locatie dat deels of geheel stopt.

Van mitigerende maatregelen als intern salderen en extern salderen moet worden vastgesteld dat ze additioneel zijn. Additioneel is een ander woord voor aanvullend of extra. Additionaliteit houdt dan in dat de stikstofruimte die je voor een nieuw project wil gebruiken (uit je eigen al toegestane project of van een stopper elders) aanvullend moet zijn op de stikstofruimte die nodig is voor de natuur. Je zou ook kunnen zeggen dat de stikstofruimte die je wil gebruiken niet nodig moet zijn voor de natuur (als zogenoemde instandhoudings- of passende maatregel).

Hieruit volgt dat additionaliteit eenvoudig kan worden onderbouwd als er voldoende natuurmaatregelen zijn of worden getroffen om de natuurdoelen te halen. Nieuwe projecten kunnen dan een natuurvergunning krijgen. Maar in Nederland is dat op dit moment niet het geval. Dat blijkt uit de door de provincies opgestelde natuurdoelanalyses (NDA's). Voor veel natuurgebieden volgt uit de NDA's dat de natuurmaatregelen die zijn of worden getroffen onvoldoende zijn om de natuurdoelen te halen of verslechtering te voorkomen. Daarom kan nu niet worden onderbouwd dat de stikstofruimte voor nieuwe projecten aanvullend is op wat al wordt gedaan voor de natuur. En daarom kan aan nieuwe projecten met intern of extern salderen nu geen vergunning worden verleend. Dat wordt pas weer mogelijk als er voldoende natuurmaatregelen zijn of worden getroffen om de natuurdoelen te halen. Dit onderstreept het belang van spoor 2 van de Ministeriële Commissie Economie & Natuurherstel. Daarin wordt

¹ Vóór de uitspraken over intern salderen van 18 december 2024 werd intern salderen niet aangemerkt als mitigerende maatregel en was intern salderen zonder natuurvergunning mogelijk.

gewerkt aan een pakket maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel waarmee het kunnen bereiken van de natuurdoelen gewaarborgd is.

Schematisch kan deze toelichting als volgt worden samengevat.

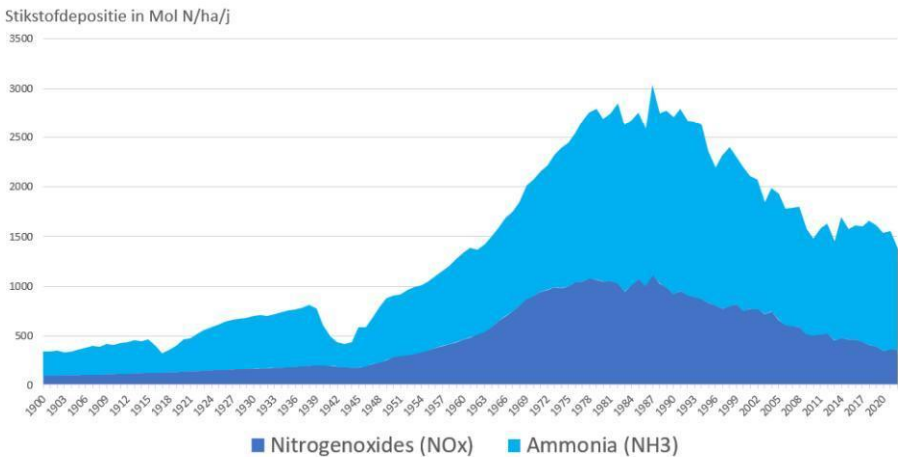

De uitspraken van de Raad van State over intern salderen van 18 december 2024 verplichten tot een additionaliteitstoets bij intern salderen, waardoor intern salderen op dit moment nauwelijks mogelijk is:

- Voordien kon intern salderen zonder natuurvergunning via de voortoets. Nu moet intern salderen via een passende beoordeling bij een natuurvergunning.
- Bij wijziging van toegestane activiteiten moet daarbij nu bovendien het hele project (de complete activiteit) opnieuw worden beoordeeld en getoetst aan additionaliteit, in plaats van enkel de wijziging. Met name dit punt levert nu problemen op om te innoveren en verduurzamen (omdat dus niet alleen de wijziging i.v.m. innovatie en verduurzaming moet worden getoetst, maar opnieuw de gehele activiteit). Ter verduidelijking van dit punt gaf de Raad van State zelf het volgende voorbeeld bij de uitspraken op 18 december 2024:

“Een bedrijf beschikt over een natuurvergunning voor een agrarisch bedrijf met drie stallen. Het bedrijf wil in twee stallen emissiebeperkende maatregelen treffen en een vierde stal bouwen. Het project omvat dan de realisatie van een vierde stal, het realiseren van wijzigingen aan twee bestaande stallen én de exploitatie van een agrarisch bedrijf in vier stallen...”

2. Waarom is er nog steeds 50% emissiereductie nodig t.o.v. 2019, ondanks de emissiedaling die sinds de aanwijzing van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden al plaats heeft gevonden? Helderheid over doelen en referentiejaar.

Om de natuurdoelen in stikstofgevoelige natuurgebieden te halen is reductie van stikstofdepositie nodig. In principe moet de depositie teruggebracht worden tot onder de grens van de kritische depositiewaarde (KDW). De KDW is de grens waarboven er risico is dat de natuur significant wordt aangetast door stikstof. Hoe groter de overschrijding van de KDW en

hoe langer die overschrijding duurt, hoe moeilijker het is om verslechtering van natuurkwaliteit te voorkomen en hoe moeilijker het is de natuurkwaliteit te herstellen.

In 2021 lag de depositie op ca. 28% van het areaal stikstofgevoelige natuur onder de KDW. De gemiddelde overschrijding van de KDW bedroeg in 2021 ca. 515 mol/ha/jaar. Lokaal kan de overschrijding veel hoger zijn, soms meer dan 1.000 mol/ha/jaar. Met het huidige beleid ligt de verwachte depositie in 2030 op ca. 31% van het areaal onder de KDW en is de gemiddelde overschrijding dan teruggebracht naar ca. 340 mol/ha/jaar. Dat is niet voldoende voor het halen van de wettelijke omgevingswaarde: 50% van het stikstofgevoelig areaal onder de KDW in 2030.

Wanneer is het wel genoeg? Als een aanpak ertoe leidt dat verslechtering in natuurgebieden wordt gestopt, dan is stikstof niet langer een belemmering voor vergunningverlening. Dat is kansrijker als een substantiële reductie van de stikstofdeken wordt gerealiseerd. De Greenpeace-uitspraak geeft daaraan richting: in 2030 moet de depositie op 50% van het stikstofgevoelige areaal onder de KDW zijn gebracht, te realiseren op habitats die op de urgente lijst staan. Voor het halen van dat doel is in ieder geval een ruime halvering van de binnenlandse emissies ten opzichte van 2019 noodzakelijk (zoals Remkes ook al stelde).

3. Vragen over de NDA's

1. Wijzigen de inzichten bij herziening van de NDA's?

De oordelen in de NDA's zijn samenvattende conclusies op basis van veel informatie en waarnemingen. Zo wordt bij het opstellen van NDA's bijvoorbeeld ook informatie uit het veld en de monitoring betrokken over een langere periode dan de afgelopen jaren. Daarmee geven de NDA's een relatief stabiel beeld van de toestand van natuur in de Natura-2000 gebieden. Het beeld over de toestand van de natuur wordt bepaald door substantiële en blijvende veranderingen in de belangrijkste drukfactoren op de doelen. De hoeveelheid neerslag speelt mee, maar is binnen zijn natuurlijke variatie naar verwachting niet zodanig dominant als drukfactor. Verwachting is dat de eindoordelen daarom niet sterk wijzigen bij herziening op korte termijn.

Omdat de NDA's gegevens en inzichten over meerdere jaren betrekken worden deze ook 'slechts' eens in de 6 jaar opgesteld. De zogenaamde 'twee jaarlijkse APK' op de NDA's geeft een 'tussentijds beeld' van wat aanvullend vastgestelde of uitgevoerde maatregelen aan effect hebben op de toestand van de natuur.

2. De huidige NDA's zijn gericht op stikstofgevoelige habitas; wijzigen de inzichten bij gerichtheid op alle doelen uit N2000 gebieden?

De huidige NDA's zijn gericht op instandhouding. De NDA's geven een oordeel over de staat van de natuur en zijn gericht op de staat van instandhouding. Ze zijn echter alleen opgesteld voor de (132) stikstofgevoelige gebieden en hebben zich minimaal gericht op de daarvoor veelal bepalende drukfactoren van vermesting, verzuring en verdroging. In veel gevallen is de scope al breder ingevuld.

3. Is het nieuwe beeld van de staat van de natuur (i.p.v. met een nieuwe ronde NDA's) niet snel op te bouwen m.b.v. de combinatie 2-jaars APK NDA's (kennisleemten wegwerken), t0-t1 kaarten en nieuwe beheerplannen N2000?

Provincies hebben nog voor de zomer voor vrijwel alle gebieden een goed actueel beeld van de staat van de natuur.

Zie ook antwoord op vraag 1. De NDA's geven voor de doelen binnen de natura 2000 gebieden een relatief stabiel beeld van de staat van de natuur en zijn in dat opzicht niet 'verouderd'. Inmiddels zijn alle NDA's beoordeeld door de Ecologische autoriteit en wordt voor alle analyses 'de basis op orde gebracht' (conform bestuurlijk besluit december 2024 over 'vervolg NDA's'). Provincies hebben daarmee nog voor de zomer voor vrijwel alle gebieden een goed en actueel beeld van de toestand van de natuur binnen de Natura 2000 gebieden.

4. Op welke manier zijn onze natuurdoelen leidend voor de opgave?

Primair antwoord op deze vraag is dat de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden niet fluïde maar hard zijn. In iedere zaak die voorkomt bij het Europese Hof van Justitie wordt dit benadrukt. Recent heeft het Hof bijv. weer geoordeeld dat Duitsland de verplichtingen uit 6.1 en 6.2 niet nakomt, wat heeft geleid tot verslechtering van glanshaverhooilanden.

In een recent artikel in De Correspondent zijn drie scenario's aangegeven hoe de Nederlandse regering de natuurwetten in de EU zou kunnen aanpassen:

<https://decorrespondent.nl/15916/zo-kan-de-nederlandse-regering-de-natuurwetten-in-de-europese-unie-afzwakken/d2332562-ddde-061a-37c8-a3b55ade5e4d>

Hierna wordt kort op de drie geschetste scenario's van het artikel ingegaan:

- Scenario 1 - EC handhaaft niet

We zien dat de EC bij het uitblijven van nodige maatregelen voor de natuur in NL tot nog toe weinig vuist heeft gemaakt. Dat kan ze blijven doen, maar dat helpt Nederland niet. In Nederlandse rechtszalen wordt immers gerefereerd aan het EU recht. Het niet naleven daarvan heeft ons in een vergunningencrisis gebracht. Voor zo'n crisis is de EC dus niet nodig.

- Scenario 2 - wetgeving wordt aangepast

In 2016 is een fitness check van de Habitatrichtlijn geweest. Die was (destijds) 'fit for purpose'. Vorig jaar is daar de EU Verordening Natuurherstel bijgekomen, waarin de duimschroeven wat verder worden aangedraaid. Voor nieuwe wetgeving die dit allemaal teniet zou moeten doen moet eerst het initiatief omarmd worden, waarna het nog jaren zal duren voordat dergelijke wetgeving is aangenomen. Dit alles is niet ondenkbaar, maar geen oplossing op korte termijn.

- Scenario 3 - Bijlagen van de Habitatrichtlijn aanpassen

Het aanpassen van de habitatrichtlijn ligt genuanceerder dan in het artikel wordt vermeld. Met name de stelling dat de lijst met N2000-gebieden een bijlage van de Habitatrichtlijn zou zijn, die kan worden aangepast, is niet juist. Onder de bijlagen van de Habitatrichtlijn (HRL) bevindt zich namelijk géén lijst met Natura 2000-gebieden. Het aanmelden en aanwijzen van gebieden is geregeld in artikel 4 van de Habitatrichtlijn. Dit is een éénmalig proces, dat in Nederland (nagenoeg) is afgerond. Hoewel artikel 9 van de Habitatrichtlijn een opening biedt om een N2000-gebied 'de status te ontnemen', kan dit slechts in uitzonderlijke situaties - die zich in Nederland niet voordoen. Dit is meermaals onderzocht en voor het laatst in 2020:

<https://www.uu.nl/nieuws/kamerbrief-minister-schouten-schrappen-natura-2000-geen-optie-chris-backes-en-marieke-kaajan>.

Wat Polder Westzaan in het artikel betreft: dat gebied is naast de noordse woelmuis ook voor diverse habitattypen aangewezen, waaronder veenmosrietland en vochtige heiden. Het schrappen van de noordse woelmuis van Bijlage II Habitatrichtlijn is al vrij ondenkbaar, aangezien deze soort overduidelijk afhankelijk is van gebiedsbescherming. Maar zelfs als dat gebeurt dan gelden in Polder Westzaan doelstellingen die verhinderen dat het gebied vervalt in

'saai en leeg grasland'. De strekking dat natuurreggeving via de bijlagen van de Habitatrichtlijn flink afgezwakt kan worden snijdt geen hout.

5. Kun je grote belangrijke gebieden (Veluwe, Peel) eerst aanpakken om eenvoudiger te kunnen voldoen aan de Greenpeace uitspraak? Voor- en nadelen?

Je kunt het bevel van de rechtbank in de Greenpeace-zaak (50% van het stikstofgevoelig areaal onder de KDW in 2030) halen met enkel focus op de Veluwe, maar dan doe je niks aan de natuur in de rest van het land, waardoor additionaliteit daar niet zal kunnen worden onderbouwd en de vergunningverlening op slot blijft. Je moet dus overal in Nederland aan de slag met stikstofreductie en natuurherstel om weer vergunningen te kunnen verlenen.

6. Wat zijn de mogelijkheden van de ADC-procedure?

Samenvatting

In het licht van de stikstofcrisis in Nederland is geopperd om natuurvergunningen te verlenen met gebruikmaking van de ADC-toets. Hoewel dat in specifieke gevallen mogelijk is, is gebruikmaking van de ADC-toets in veel gevallen niet mogelijk. Voor veel (kleinere) projecten zijn er alternatieven en is er geen sprake van een dwingende reden van groot openbaar belang. Onder die omstandigheden is vergunningverlening met gebruikmaking van de ADC-toets niet mogelijk. Bovendien is compensatie in veel gevallen lastig. Compensatienatuur op een andere locatie leidt op die andere locatie tot nieuwe beperkingen voor activiteiten. Compensatie door saldering moet voldoen aan het additionaliteitsvereiste en is om die reden vaak niet mogelijk.

Inleiding

Natuurvergunningverlening met stikstofdepositie in Nederland is vrijwel onmogelijk, omdat negatieve gevolgen voor de natuur niet kunnen worden uitgesloten. Op grond van artikel 6.4 Habitatrichtlijn kan toch een vergunning worden verleend worden als er (1) geen Alternatieve oplossingen zijn, er (2) sprake is van een Dwingende reden van groot openbaar belang en (3) Compenserende maatregelen worden genomen om de samenhang van Natura 2000 te waarborgen. Dit wordt de ADC-toets genoemd.

Tegen de achtergrond van de stikstofproblematiek wordt regelmatig de vraag gesteld of een project of samenstel van projecten met de ADC-toets vergund kan worden. Door het ministerie van Klimaat en Groene Groei wordt bijvoorbeeld verkend² of de ADC-toets uitkomst kan bieden voor de aanleg van energie-infrastructuurprojecten. In opdracht van LTO stelt advocatenkantoor Houthoff³ voor om PAS-melders met een collectieve ADC-toets te legaliseren. In deze notitie worden de mogelijkheden en beperkingen van de ADC-toets⁴ besproken.

ADC-toets

Geen Alternatieven

Voor vergunningverlening met ADC-toets moet worden aangetoond dat er geen reëel alternatief is, waarbij ook de 'nul-optie' (geen uitvoering geven aan het project) moet worden onderzocht. Dit vergt onderzoek naar alternatieven voor de activiteit op o.a. andere locaties, binnen ander

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/12/10/kamerbrief-voortgang-van-het-meerjarenprogramma-infrastructuur-energie-en-klimaat-miek-en-nationale-energieprojecten>

³ <https://www.lto.nl/wp-content/uploads/2025/02/2025.02.18-Notitie-meer-dan-papier-Finaal.pdf>

⁴ Zie voor meer informatie ook de Handreiking ADC-toets van BIJ12:
<https://www.bij12.nl/onderwerp/stikstof/wnb-vergunning-aanvragen/adc-toets/>

tijdsbestek of in een andere schaal voor bijvoorbeeld energieopwekking of het versterken van de regionale economische structuur.

Dwingende reden van groot openbaar belang

Deze eis kent een aantal aspecten. Er moet sprake zijn van een 'openbaar belang', dat 'dwingend' en voldoende 'groot' (zwaarwegend) is. Voorbeelden van dergelijke belangen zijn gezondheid, openbare veiligheid, milieubelangen. Als een project significante gevolgen kan hebben voor bepaalde prioritaire habitattypen en niet nodig is voor de menselijke gezondheid, openbare veiligheid of wezenlijk gunstig is voor het milieu, mag het project alleen worden vergund na een (niet bindend) advies van de Europese Commissie over de belangentoets.

Vergunningverlening met gebruikmaking van de ADC-toets kan alleen als er sprake is van een openbaar belang. Projecten die uitsluitend de belangen van een bedrijf of (individuele) personen dienen, vallen daar in de regel niet onder, hoewel niet is uitgesloten dat particuliere initiatieven onder omstandigheden wel een openbaar belang dienen. Als openbaar belang is onder meer erkend: werkgelegenheid, woningbehoefte, energieopwekking en leveringszekerheid, drinkwatervoorziening, verbeteren infrastructuur, mainport ontwikkeling, leefbaarheid en duurzaamheid. Maar genoemde belangen kunnen niet zonder meer als dwingende redenen worden aangemerkt. Zo is de regionale werkgelegenheid soms onvoldoende geacht. Projecten van individuele (MKB)-ondernemers zullen dus in de regel op zichzelf geen gebruik kunnen maken van de ADC-toets, omdat zij geen openbaar belang dienen.

Vergunningverlening met gebruikmaking van de ADC-toets kan alleen als er sprake is van een dwingende reden en daarvoor (stap 1) geen alternatieven bestaan. Het project moet aantoonbaar nodig zijn, niet om een situatie 'beter' te maken, maar bijvoorbeeld om aan harde wettelijke eisen te voldoen.

Vergunningverlening met gebruikmaking van de ADC-toets kan alleen als de reden voldoende zwaarwegend is. De initiatiefnemer moet onderbouwen dat de reden voldoende zwaarwegend is in het licht van de aantasting van natuurwaarden. Aangetoond moet worden dat ondubbelzinnig vaststaat dat het belang van de realisatie van het plan of project op lange termijn zwaarder weegt en blijft wegen dan het belang van het behoud van het betreffende Natura 2000 gebied. Hier gaat het dus om een belangenafweging tussen het (lange termijn) belang van het project en de mate van aantasting van natuurwaarden.

Dwingende reden van groot openbaar belang bij natuurvergunningverlening met stikstofdepositie

In individuele gevallen

Uit het bovenstaande volgt dat gebruikmaking van de ADC-toets voor vergunningverlening aan veel kleinere, individuele bedrijven niet mogelijk zal zijn, omdat er bij hen geen sprake is van dwingende reden van groot openbaar belang.

Gebundeld

Denkbaar is dat je de belangen van individuele bedrijven 'bundelt', omdat er voor het collectief wel sprake kan zijn van een dwingende reden van groot openbaar belang. Dat lijkt ons dan wel in een gekoppeld project of programma te moeten worden opgenomen. Zo stelt Houthoff in het advies voor LTO voor om PAS-melders met een collectieve ADC-toets te legaliseren. Het is de vraag of die bundeling in het geval van PAS-melders leidt tot een dwingende reden van groot

openbaar belang, omdat de vraag is welk ‘openbaar belang’ met de legalisatie van PAS-melders wordt gediend.⁵

Het ministerie van Klimaat en Groene Groei verkent of de ADC-toets uitkomst kan bieden voor de aanleg van energie-infrastructuurprojecten. De aanleg van infrastructuur kan een dwingende reden van groot openbaar belang opleveren⁶. Daar komt bij dat deze projecten randvoorwaardelijk zijn voor de verduurzaming van de energie en daarmee voor het verminderen van stikstofoxiden. Voor de bouw en exploitatie van installaties voor de productie van energie uit hernieuwbare bronnen, de aansluiting daarvan op het net, het bijbehorende net zelf of opslagactiva worden geacht van hoger openbaar belang te zijn en de volksgezondheid en openbare veiligheid te dienen (art. 3 lid 1 EU-Noodverordening hernieuwbare energie). Hierbij lijkt de omvang van het project geen rol te spelen.

Van de agrarische sector als geheel of van voedselzekerheid zou mogelijk betoogd kunnen worden dat er sprake is van een dwingend openbaar belang, maar dan moet dus ook onderbouwd worden dat het te vergunnen project (als schakel of onderdeel) nodig is voor de bescherming van dat belang. Dit lijkt niet eenvoudig te onderbouwen.

Compensatie

Tot slot moet de aantasting van de natuurwaarden gecompenseerd worden. Voor de aard en omvang van de compensatieopgave is de ecologische onderbouwing bepalend. Daarin moet de aard en omvang van de mogelijke aantasting (tijdelijk of permanent, lokaal of niet) worden bepaald en de afhankelijk van de aard van het project. Compensatienatuur moet steeds in bestaand, nieuw of vergroot Natura 2000 gebied gerealiseerd moeten worden. Compensatie moet verder gaan dan de maatregelen die nodig zijn voor de aanwijzing, bescherming en het beheer van Natura 2000 gebieden zoals vastgesteld in de instandhoudingsdoelstellingen voor die gebieden. De compensatieopgave worden in beginsel zodanig uitgevoerd, dat het resultaat zichtbaar is voorafgaand aan de aantasting door het project of plan. Als dat niet meer mogelijk is, moeten de intussen geleden verliezen extra worden gecompenseerd. In ieder geval is vereist dat alle maatregelen zijn genomen om de compensatie te kunnen uitvoeren en te kunnen ingrijpen als de compensatie tussentijds wordt belemmerd. Vast moet staan dat compensatie later geen afbreuk doet aan de algehele samenhang van het Natura 2000-netwerk en niet leidt tot populatieverliezen van bepaalde aangewezen soorten. Tot slot moeten de compenserende maatregelen gemonitord en zo nodig bijgestuurd worden.

De compensatieopgave is in het geval van stikstofdepositie lastig te bepalen, omdat er in de regel sprake is van een onzeker, relatief klein, effect op een relatief groot oppervlakte. Terwijl de

⁵ Uit de conclusie van de AG inzake het PAS, kunnen de volgende aanknopingspunten worden afgeleid. Dwingende redenen: “Deze redenen bestaan enerzijds uit het algemene maatschappelijke belang bij economische ontwikkeling en anderzijds, met name wanneer reeds goedgekeurde activiteiten mogen worden voortgezet, uit het rechtsstatelijke doel, de grondrechten van de betrokken ondernemingen te eerbiedigen. Hoewel het in de regel lastig zal zijn, de belangen van individuele agrarische bedrijven als dwingende redenen van groot openbaar belang te aanvaarden, biedt een integrale beoordeling als het PAS de mogelijkheid, deze particuliere belangen in te passen in het algemene belang bij agrarische ontwikkeling en bij de eerbiediging van verworven rechten. (...) Een instrument als het PAS is echter uitstekend geschikt om in kaart te brengen, welke alternatieven er de facto zijn. Aan de ene kant dient het PAS productiemethoden te stimuleren die stikstofdepositie tot een minimum beperken zonder onevenredige andere schade te veroorzaken (best practices). Aan de andere kant moet het activiteiten voorkomen die leiden tot schade die niet in verhouding staat tot de voordelen ervan. (ECLI:EU:C:2018:622, punt 160-162).

⁶ <https://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:RVS:2019:2560>

hoofregel bij compensatie is: (i) qua omvang afgestemd op de schadelijke gevolgen die habitattypen en soorten ondervinden; en (ii) voorzien van functies die vergelijkbaar zijn aan functies die aan de basis van de oorspronkelijke selectie van het gebied lagen. Bovendien leidt aanleg van nieuwe natuur, in de Nederlandse situatie, in de regel tot beperkingen rondom die nieuw aangelegde natuur. Denkbaar is dat compensatie plaatsvindt door andere activiteiten met depositie op dezelfde hexagonen te staken (salderen). Daarvoor geldt echter dat het staken van activiteiten alleen als compensatie mag worden ingezet als dat voldoet aan het additionaliteitsvereiste, dat wil dat zeggen de ruimte die het staken van die activiteiten oplevert niet nodig is voor de natuur.⁷ Om te voldoen aan het additionaliteitsvereiste is in de regel nodig dat er een geborgd pakket van maatregelen is waarmee dat behoud van de natuur geborgd is en de behoud- of verbeterdoelstellingen binnen bereik blijven.

Compensatie lijkt vooral bij gebundelde projecten lastig vast te stellen. Zoals de door de AG in de conclusie voorafgaand aan het PAS-arrest is opgemerkt geldt dat de “maatregelen die nodig zijn om de samenhang van Natura 2000 te waarborgen (...) op het eerste gezicht de lastigste belemmering (lijken) te vormen voor toepassing van artikel 6, lid 4, van de habitatrichtlijn. Wanneer een omvattend coördinatie-instrument om redenen van groot openbaar belang in beschermingszones binnen het gehele nationale grondgebied overbelasting met stikstofdepositie toestaat, is het waarschijnlijk moeilijk of zelfs uitgesloten om ter compensatie in andere gebieden de aangetaste habitattypen te ontwikkelen. Anderzijds (...) Wanneer die maatregelen effectief zijn, verbeteren zij de omstandigheden waaronder de betreffende habitats zich ondanks de overbelasting met stikstofdepositie kunnen ontwikkelen.”⁸ De maatregelen moeten dan echter dus effectief zijn om de samenhang tussen de Natura 200 gebieden te behouden.

⁷ F. Fleurke, Het arrest Briels, NtEr 2014, nr. 8, p. 280. Zie ook AG Sharpston in haar conclusie voor het Briels-arrest Concl. A-G Sharpston ECLI:EU:C:2014:113 bij HvJ EU 27 februari 2014, C-521/12 (*Briels*) punt 47.

⁸ ECLI:EU:C:2018:622, punt 163-164.

Leeswijzer tabel met mogelijke geclusterde maatregelen voor spoor 2

Inleiding

Deze leeswijzer is bedoeld als hulpmiddel om de tabel met geclusterde maatregelen goed te kunnen gebruiken. Doel is om met de tabel in combinatie met de leeswijzer het gesprek in de bestuurlijke kopgroep over maatregelen en mogelijke clustering tot pakketten te kunnen voeren. De clusters komen overeen met de clusters en maatregelen zoals opgenomen in de groslijst.

We geven per cluster maatregelen een duiding en geven ook aan hoe deze maatregelen bijdragen aan de drie onderscheidende rollen van de provincies, te weten:

(a) *Bevoegd gezag*

De provincie is het bevoegd gezag voor het verlenen van natuurvergunningen, toezicht en handhaving.

(b) *Wettelijke verantwoordelijkheden op het gebied van natuur en regionale economie*

Provincies hebben vanuit de wet verantwoordelijkheden voor het behoud en herstel van soorten en habitattypen en het treffen van maatregelen om natuurdoelstellingen te bereiken. Tevens is het stimuleren van de regionale economie, waarvan de landbouwsector een onderdeel is, gedecentraliseerd naar de provincies

(c) *Gebiedsregisseur voor de ruimtelijke ordening*

De provincies hebben een wettelijke verantwoordelijkheid om de ruimte te ordenen in haar grondgebied. In de provinciale gebieden komen natuurherstel, verbetering van waterkwaliteit, waterkwantiteit, klimaatadaptatie, omgevingskwaliteit en andere ruimtelijke opgaven samen.

1. Geborgde emissiereductie

Cluster Industrie

Maatregelen	Duiding	Relatie tot rollen
Beprijzen, techniek en gebiedsgerichte aanpak industrie	Er zijn verschillende mogelijkheden om rechten op NOx te beprizen. Het rapport 'normeren en beprizen' van ABD Topconsult geeft daar veel handvaten voor. Mogelijkheden voor technische innovaties zijn ook binnen dit cluster aan maatregelen te nemen. Tot slot kan er via verplaatsing en verschoning van industriebedrijven grote winst behaald worden als belastende bedrijfsactiviteiten uit de nabijheid van Natura 2000 gebieden worden gehaald.	-De provincies hebben weinig eigen mogelijkheden om deze maatregelen in te voeren. -De gebiedsgerichte aanpak van de provincie past bij haar rol als regisseur van de ruimte.

Cluster Mobiliteit

Maatregelen	Duiding	Relatie tot rollen
Provinciale wegen	Maatregelen (zoals bijvoorbeeld snelheidsbeperkingen en uitsluitend van transporten) op of rondom provinciale wegen zijn met name gericht op het beperken van effecten op (stikstof gevoelige) natuur.	De provincies zijn wegbeheerder en kunnen deze maatregelen zelf doorvoeren.

Emissiereductie (voor alle mobiliteit)	Voor mobiliteit kan gedacht worden aan maatregelen die de beweging naar 'zero emissies' wegverkeer ondersteunen, vooral relevant voor de 'stikstofdeken'. Maar ook maatregelen als een slooppremie voor oude auto's met hoge emissies. Ook voor scheepvaart en luchtvaart kunnen emissiebeperkende maatregelen genomen worden.	Provincies kunnen zones instellen voor haar eigen wegen en samen met gemeenten werken aan zonering ikv verkeer. Voor veel van de overige maatregelen zijn provincies afhankelijk van het Rijk.
--	--	--

Cluster Landbouw – Normeringsmaatregelen (waaronder doelsturing)

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Doelsturing	Het invoeren van doelsturing met bedrijfsspecifieke emissiedoelen is een instrument om de agrariër zelf in staat te stellen bij te dragen aan reductie van emissies van stikstof en broeikasgassen. Hiermee kan het Rijk een belangrijke generieke maatregel nemen die een substantiële bijdrage kan leveren aan stikstofreductie.	-Doelsturing raakt de rol van de provincies als bevoegd gezag voor natuurvergunningen. -Het Rijk is 'systeemverantwoordelijk' voor de invoering van doelsturing.
Emissienormen	Er is een grote variëteit mogelijk om normen voor te schrijven om emissies te regelen. Denk aan emissieplafonds voor bedrijfsvoering per hectare, bedrijfsspecifieke normen en normen voor stallen.	-Provincies kunnen via omgevingsbeleid emissienormen borgen.
Beprijzende maatregelen	Er zijn verschillende mogelijkheden om rechten op NOx te beprizen. Het rapport 'normeren en beprizen' van ABD Topconsult geeft daar veel handvaten voor.	-Provincies hebben geen juridische grondslag om beprizende maatregelen te nemen
Productierechten	Via het reguleren van productierechten van dieren kan gestuurd worden op het volume van de veestapel. Daarmee stuur je ook op de milieueffecten.	-Het rijk kan via landelijke wet- en regelgeving sturen op de productierechten van dieren.

Cluster Landbouw – managementmaatregelen

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Management-maatregelen	Er zijn verschillende mogelijkheden om aanpassingen in de bedrijfsvoering door te voeren. Bekende voorbeelden zijn: meer weidegang, het cowtoilet, verlaging ruw eiwit in veevoer en het aanzuren van mest.	-Provincies stimuleren het nemen van managementmaatregelen vanwege de milieuwinst die het kan behalen.

Cluster Landbouw – innovatiemaatregelen

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Innovatie-maatregelen	Het IPO heeft een uitgebreide verkenning gedaan naar de mogelijke innovaties die ingezet kunnen worden in de veehouderij voor het reduceren van stikstof en broeikasgassen. Bekende voorbeelden zijn: stikstofkrakers (zoals LelySphere), precisielandbouw, verticale teelten en computergestuurde tuinbouw in gesloten kassen.	-Provincies stimuleren veelal het nemen van managementmaatregelen vanwege de milieuwinst die het kan behalen.

Cluster Landbouw – beëindigings- en verplaatsingsregelingen

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Beëindigings-maatregelen	De afgelopen periode zijn er allerlei beëindigingsregelingen uitgevoerd en zijn er ook nieuwe regelingen in de maak. Ook provincies reserveren middelen voor dergelijke regelingen.	-Provincies zetten middelen in voor beëindigingsmaatregelen gekoppeld aan milieu- en natuurdoelstellingen en/of ander provinciale belangen.
Extensiverings-maatregelen (verplaatsing)	De afgelopen periode zijn er allerlei maatregelen uitgevoerd om bedrijven te extensiveren. Daardoor kunnen agrarische bedrijven verplaatsen naar gebieden waar ze meer duurzaam bedrijfsperspectief hebben en dat ze geen milieueffecten meer hebben op de Natura 2000 gebieden vanwaar ze verplaatst worden.	-Provincies zetten middelen in voor verplaatsingen van agrarische bedrijven om milieueffecten van Natura 2000 gebieden te verminderen.

Cluster Landbouw – Mestmaatregelen

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Mestmaatregelen	Er zijn verschillende maatregelen te nemen in het opslaan van mest, het injecteren van mest in de bodem en het verwerken (en/of vergisten) van mest.	-Provincies hebben geen wettelijke taken en/of bevoegdheden op het gebied van mest.

Cluster Energie

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Verduurzamings-maatregelen	Er zijn maatregelen mogelijk in het kader van de energietransitie die voor de reductie van stikstof en broeikasgassen zorgen. Voorbeelden zijn het sneller van het gas af en het afvangen van NOx.	-Provincies hebben wettelijke taken rondom energie.

2. Ruimtelijke sturing

Cluster zonering

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Zonerings-maatregelen	Aanvullend aan een generieke Rijksaanpak. Provincies kunnen via zones rondom Natura 2000 gebieden, urgente habitats of anderszins instellen. Hier kan de koppeling gemaakt worden met extensivering (reductie), natuurherstel en ANB.	-Provincies hebben wettelijke taken op gebied van natuur een zoneringsaanpak kan daar aan gekoppeld worden. Provincies kunnen zonering borgen in het al beschikbare ruimtelijk instrumentarium.

Cluster Ruimtelijke Ordening

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Grondgebruik	Grond kan een sleutelrol spelen in een geborgd pakket maatregelen. Via het ruimtelijke spoor kan gestuurd worden op gebruik van gronden. Denk hierbij aan bemestingsnormen, het niet agrarisch gebruiken of geen gebruik toestaan dat afbreuk doet aan landschaps- en natuurwaarden. Hierbij kan afwaardering en stimulering nodig zijn.	-Provincies hebben een wettelijke taak op het gebied van Ruimtelijke Ordening. Via haar omgevingsverordening kunnen instructieregels verwerkt worden die door vertaald moeten worden in gemeentelijke omgevingsplannen.
Ruimtelijke ordening	In brede zin is de provincie een ruimtelijke gebiedsregisseur. De ruimtelijke instrumenten die de provincie daarvoor heeft zijn vooral via de omgevingsvisie en omgevingsverordening in te zetten. Een zoneringsaanpak als aanvulling op een generieke rijksaanpak kan ook bij uitstek via het ruimtelijke spoor gerealiseerd worden.	-Provincies hebben een wettelijke taak op het gebied van Ruimtelijke Ordening. Ruimtelijk beleid kan ook bijdragen aan natuurdoelen.

3. Geborgd natuurbeheer en systeemherstel

Cluster Natuur en systeemherstel

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Versterken bestaande aanpak, incl. hydrologisch herstel	Provincies voeren herstelmaatregelen, beheer, inrichting van het NNN en monitoring uit zoals afgesproken in het Natuurpact en Programma natuur. Uit de natuurdoelanalyses komt naar voren dat de belangrijkste drukfactoren voor Natura 2000-gebieden stikstofdepositie en verdroging zijn. Om verdroging tegen te gaan hebben provincies systeemherstelmaatregelen opgenomen in fase 2 Programma natuur.	- Provincies hebben een wettelijke taak om maatregelen te nemen die leiden tot behoud en herstel van habitats en leefgebieden, het uitvoeren van NNN, beheer en natuurmonitoring.

	Aanvullend hydrologisch herstel, al dan niet gekoppeld aan zoneringaanpak, buiten de bestaande natuurgebieden is in veel gevallen noodzakelijk voor natuurverbetering en doelbereik. Het uitvoeren van adequaat beheer is een noodzakelijke maatregel verslechtering te voorkomen. Inzet op voldoende beheer lijkt daarom een logische stap. Voor afronding en uitbreiding van het NNN is aanvullend budget en doorzettingsmacht nodig. Uitvoering van de agenda natuurinclusief zorgt ervoor dat ook andere sectoren hun rol kunnen pakken.	
Aanpak andere drukfactoren	Uit de natuurdoelanalyses blijkt ook dat drukfactoren als recreatie en exoten een rol spelen. Recreatiebeleid in kwetsbare gebieden en een actieve aanpak van exoten in natuurgebieden dragen bij aan verbetering van natuurkwaliteit.	- Provincies hebben een wettelijke taak om maatregelen te nemen die leiden tot behoud en herstel van habitats en leefgebieden.
Informatie, monitoring en kennisontwikkeling	Er wordt gericht gewerkt aan het verbeteren van kennisontwikkeling en monitoring middels het verbeterprogramma natuurmonitoring en in het OBN. Data en informatie stelt provincies in staat de natuurdoelanalyses te verbeteren op door de EA aangegeven hiaten.	-Provincies hebben de wettelijke taak om natuurmonitoring uit te laten voeren en natuurdoelanalyses op te stellen.
Financiering	Op bestaande budgetten kunnen tekorten ontstaan: In het regeerakkoord is afgesproken een SPUK-korting van 10% door te voeren. Voor programma natuur betekent dit een korting van 110 miljoen. Voor natuurbeheer zijn momenteel geen middelen gereserveerd om de huidige tarieven (84% van de normkosten) duurzaam te continueren. Inzet op natuurherstel, beheer en monitoring is alleen mogelijk met voldoende financiële middelen	

Cluster agrarisch natuurbeheer (gerichte inzet ANB)

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
-----------	---------	--------------------

	In het regeerakkoord is structureel 500 miljoen extra beschikbaar gemaakt voor Agrarisch natuurbeheer. Het gericht inzetten van deze aanvullende financiering kan bijdragen aan extensivering in zones en extra natuur in en rondom Natura 2000-gebieden. Inzet van agrarisch natuurbeheer kan agrariërs helpen om ook bij hogere waterpeilen een toekomstbestendig verdienmodel te houden.	Provincies zijn regelingseigenaar van het huidige agrarisch natuur- en landschapsbeheer en zijn verantwoordelijk voor grote delen van het GLB.
--	---	---

4. Integrale gebiedsgerichte aanpak

Maatregel	Duiding	Relatie tot rollen
Gebiedsprocessen	Provincies hebben lopende gebiedsprocessen die bijdragen aan het beoogde doelbereik. Daarnaast willen provincies inzetten om de aanpak in het landelijk gebied via integrale gebiedsprocessen te laten verlopen. Als voorbereiding op de gebiedsprogramma's hebben provincies hierin veel voorwerk verrichten en kunnen de vruchten daarvan benut worden voor de opgave die nu voorligt. Voorbeelden zijn oa de veenweideaanpak.	-Via gebiedsprocessen zijn provincies in staat om het optimum te bereiken voor haar rollen op het gebied van natuur, RO en regionale economie.
Grondbeleid	Het grondbeleid is een onmisbare schakel in de aanpak van het landelijk gebied. Via het grondbeleid (zoals pacht) kunnen allerlei doelen behaald worden. Maar ook via sporen als minnelijke verwerving, voorbereidingsbesluit en het vestigen van voorkeursrecht.	-Voor veel provinciale rollen is de beschikbaarheid van grond een essentieel vereiste.

1. Spoor 2 - geborgde emissiereductie

Industrie	
Beprijzing	
☐	Industrie beprijzing Nox
Techniek	
☐	Slimme stikstofvangers afvalverbranding
Gebiedsgerichte aanpak industrie	
☐	Gebiedsgerichte aanpak industrie
☐	Cluster 6 bedrijven verplaatsen naar de 5 clusterlocaties (zoals naar Chemelot en Maasvlakte)

Mobiliteit	
Beheersing mobiliteit N-wegen	
☐	Verlaging maximum snelheid
☐	Gedeeltelijk (in tijd of in locatie) afsluiten van wegen
☐	Opleggen extra beperkingen (bijv. 0-emissie-zone, milieuzonering)
Emmissies mobiliteit	
☐	Zero emissie wegverkeer ondersteunen
☐	Opkoopregeling oude auto's en andere motorvoertuigen
Scheepvaart	
☐	SCR-Kathalisatoren in de visserij
☐	SCR-Kathalisatoren in de binnenvaart
Luchtvaart	
☐	Dalen zonder motor
☐	Schoner vliegen
Overige	
☐	Vervanging werktuigen
☐	Verbied vervuilende machine's in N2000

Landbouw	
Doelsturing/emissienormen	
☐	Sturen op stikstofemissies (met beprijzende maatregelen)
☐	Stallenbeleid (a la Brabant en Limburg)
☐	Verhogen afromingspercentage fosfaat- en dierrechten
☐	Nationaal aanscherpen emissiegrenswaarden varkens, pluimvee en melkvee

	Bedrijfsspecifieke emissienormen invoeren
	Belasting invoeren veehouderijbedrijven
	Generieke korting productierechten
	Generieke graslandnorm
Managementmaatregelen	
	Verlaging ruw eiwit in veevoer
	Managementmaatregelen melkveehouders Gelderland
	Spoelen van stal-vloeren / roosters
	Meer weidegang
	Aanzuren mest
	Emissiearme vloer (rubberen bovenlaag)
	Gras-klover mengsel
	Chemische lucht-wassers
	Koelen mest
	Cowtoilet
	Mestscheiding
	Lely Sphere (en andere stikstofkrakers)
	Dagontmesting
	Toevoegmiddelen mest
	Windsingels
	Beluchten mest
	Verdund aanwenden mest
Innovatiemaatregelen	
	Innovatiemaatregelen
	Landelijk uitrollen innovatieregeling Gelderland
	Innovatie stimuleren naar natuurinclusieve landbouw
Beeindiging en verplaatsing: aanvullend	
	Brede beëindigingsregeling doorzetten
	Additioneel op bestaande regelingen: LBV, LBV+ en verplaatsingsregeling
	Additioneel op bestaand: maatregel gebiedsgerichte beëindiging veehouderijlocaties (MGB)
	Gerichte uitkoop piekbelasters ("pincetaanpak" ontwikkelen)
	Provinciale en gerichte beëindigingsregelingen (vrijwillig)
	Provinciale en gerichte beëindigingsregelingen (verplichtend spoor)
	Bedrijfsverplaatsing
	Intensieve veeteelt concentreren in geheel dichte stallen
	Gedeeltelijke beëindiging veehouderijen
	omschakelen van veehouderij naar akker- en tuinbouw
Mestmaatregelen	
	Sturing op mestaanwending (eigen) en (pacht)-gronden
	Mestmaatregelen, waaronder vergisting
	Mestverwerking

Vergunningen	
	Intrekken latente ruimte en ongebruikte vergunningen
	Aan vergunningen (ook bestaande) een einddatum meegeven
Overige	
	Bufferstroken
	Bemesting met BBT
	Actualiseer veecijfers

Energie	
Energietransitie	
	Doorzetten energietransitie/verduurzaming
	Sneller van het gas af nabij N2000
Overige	
	Koppeling CO2 doelen
	Nox afvang
	Spoeuwetgeving om realisatiemogelijkheden voor maatregelen die stikstof heel veel reduceren onder voorwaarden mogelijk te maken.

2. Spoor 2: Ruimtelijke sturing

Zonering	
Zonering rondom N2000	
	Zonering ikv extensivering en natuurherstel (als leidende structuur voor provinciale aanpak)
	Overgangsgebieden inzetten (verminderen drukfactoren)
Zonering specifiek voor extensivering en reductie	
	Maximaal aantal GVE in zonering
	Minimale veestapel reducties in zonering

Ruimtelijke ordening	
Grondgebruik	
	Sturen op grondgebruik en teelten
	Integrale opgave die leidt tot extensivering en broeikasgasreductie: bijvoorbeeld veenweideaanpak broeikasgasreductie

Ruimtelijke ordening	
	Ruimte vraag wonen, defensie en energie invullen in gebieden met hoge emissiedichtheid en dicht bij kwetsbare gebieden en koppelen aan saneren emissies en waar mogelijk met meervoudig ruimtegebruik (akkerbouw en defensie, akkerbouw en energie)
	Ruimtelijke visie maken en die vertalen in instructieregels en/of omgevingsverordening
	Zonering vertalen in ruimtelijke instrumenten

3. Spoor 2: geborgd natuurbeheer en systeemherstel

Natuur en systeemherstel	
Versterken bestaande aanpak	
	Handhaven hogere beheertarieven
	Versnellen NNN dmv niet vrijwillig instrumentarium
	Versnellen programma Natuur
	Aanvullende inzet op agenda Natuurinclusief
	Inrichten en verbeteren bestaande N2000
	Systeemherstel beekdalen
	Koppel maatregelen aan additionaliteit
	Combineren met maatregelen Natuurherstelverordening
Aanpak andere drukfactoren	
	Hydrologisch systeemherstel (gekoppeld aan zonering)
	Intensiever sturen op andere drukfactoren dan stikstof (exoten, recreatie)
	Verbied toegang tot kwetsbare natuur
	Verbied toegang met honden in kwetsbare natuur
	Landschap- en Natuurversterking buiten N2000
	Van productiebos naar natuurbos
Informatie, monitoring en kennisontwikkeling	
	Verbeteren natuurdoelanalyses, verbreden NDA's en instellen APK
	Uitvoering Verbeterprogramma Natuurmonitoring
	Versterking OBN
	Ontwikkelen gebiedsgerichte biodiversiteitsmonitor
Overige	
	Verlaag de ganzenpopulatie tot de doelstand
	10% spukkorting Programma natuur niet doorvoeren
	Herzien natuurpact

Agrarisch natuurbeheer, gerichte inzet ANB	
	Biodiversiteit door ontwikkeling van groenblauwe dooradering
	gerichte inzet overgangsgebieden
	uitwerking extensiveringsregeling
	uitwerking langjarige overeenkomsten (langjarige zekerheid)
	Gerichte inzet ANLB pakketten (vermindering mest)
	Ecoregelingen GLB

4. Spoor 2: integrale gebiedsgerichte aanpak

Gebiedsprocessen	
	Opgaven verbinden (via oa NAP, infractieprocedure)
	Inzet en versnellen van provinciale gebiedsprocessen
	Focus prioritaire gebieden N2000, veenweide, beekdalen
	Versnelling implementatie verschonende maatregelen melkrundveehouderij in gebiedsprocessen
	Uitvoeringsgericht gebiedsprogramma's; als het proces start ook gelijk no-regret maatregelen nemen, dus geen 100% gebiedsprocessen meer, maar altijd uitvoering erbij. Dwingende afspraken over commitment op resultaat maken.
Grondbeleid	
	grondfaciliteit opzetten
	duurzame gronduitgifte
	afwaardering/herwaardering
	minnelijke grondverwerving
	voorkeursrecht vestigen (in combinatie met een voorbereidingsbesluit)
	Aankoop en afwaardering in het kader van grondverwerving buitengebied
Overige	
	inzetten op uitvoeringsagenda medeoverheden

5. Spoor 2: overige maatregelen

Overige	
	Innovatief financieringsmodellen (leningen met lagere rendementen)
	Eiwittransitie (zowel in consumptie als in productie)
	Dwingende tijdspaden voor de maatregelen maken
	Import kalveren beperken

	Praktijkleernetwerken en KPI's in de praktijk
--	---

Groslijst Spoor 1: Wat is er mogelijk (te maken) binnen vergunningverlening?

Algemeen

- Spoor 1 en 2 van de MCE&N zijn allebei belangrijk voor de (natuur)vergunningverlening: spoor 1 heeft betrekking op mogelijke directe maatregelen om weer iets te kunnen qua vergunningverlening; spoor 2 betreft het vaststellen van een geborgd pakket van stikstofreductie- en natuurherstelmaatregelen waarmee de noodzakelijke stikstofdaling en natuurdoelen worden bereikt en er structureel ruimte ontstaat voor vergunningverlening.
- Een geborgd pakket volgens spoor 2 is belangrijk om de vergunningverlening in 2025 weer breed te kunnen opstarten en zoveel mogelijk handavings- en intrekingsverzoeken te kunnen afwijzen. Want met een geborgd pakket kan de additionaliteit van projecten worden onderbouwd en dat is dé sleutel om Nederland structureel van het vergunningenslot te halen. Als het pakket geborgd is – dat wil zeggen: zonder twijfel leidt tot doelbereik – hoeven de effecten van dat pakket overigens niet al op hele korte termijn zichtbaar te zijn om toch vergunningen te kunnen verlenen; een geborgd pakket dat de vergunningverlening op korte termijn helpt kan dus maatregelen voor de middellange en langere termijn bevatten.
- Spoor 1 omvat bestaande opties voor vergunningverlening in specifieke gevallen – zoals de ecologische onderbouwing en ADC-procedure – maar is vooral ook belangrijk om maatregelen in spoor 2 zoals innovatie- en verduurzamingsprojecten mogelijk te maken. Die projecten stranden op dit moment, zonder spoor 1, op additionaliteit. Een urgent voorbeeld zijn beëindigingsregelingen binnen spoor 2, waar – zo blijkt uit de impactanalyse van spoor 3 – weinig animo meer voor bestaat als er binnen spoor 1 geen oplossing is voor het door stoppers mogen behouden van 15% stikstofruimte voor andere bedrijfsmatige activiteiten dan veehouderij. Ditzelfde geldt voor projecten met een substantiële stikstofreductie die belangrijk zijn voor spoor 2, maar een oplossing vereisen binnen spoor 1. Voorbeelden hier, die volgen uit de impactanalyse van spoor 3, zijn innovatie- en verduurzamingsprojecten in de agrarische sector en de industrie en ook energietransitieprojecten.
- Het lijkt niet mogelijk om Nederland via uitsluitend spoor 1 al medio 2025 structureel en breed van het vergunningenslot te halen. Want eventueel effectieve systeemwijzigingen en aanpassingen van (Europese) wet- en regelgeving kosten tijd. En juridische oplossingen voor projecten zijn veelal specifiek voor bepaalde typen projecten en helpen de vergunningverlening vaak niet in den brede.

Groslijst spoor 1 – waar werkt het Rijk aan?

- Binnen spoor 1 wordt door een omvangrijk team binnen het Rijk breed gekeken naar de volgende (groepen van) maatregelen (groslijst), waarbij de gecursiveerde maatregelen op dit moment prioriteit krijgen van het Rijksteam:
 - Systeemwijzigingen
 - *Meer aansluiten op of gebruik maken van het milieuspoor*
 - *Een nieuwe start o.b.v. de feitelijke situatie*
 - *Optimalisatie o.b.v. buitenlandse systemen (o.a. Duitsland en Vlaanderen)*
 - Oplossingen voor projecten
 - PAS-melders
 - Luchtvaart
 - Innovatie, duurzame stalsystemen
 - Doelsturing / doelvoorschriften
 - Energie-infrastructuur / energietransitie duurzaamheid

- Industrie
- Defensie
- Infrastructuur
- Woningbouw
- Waterveiligheid
- Vergunningaanvragen voor projecten provincies
- Gemeentelijke projecten en projecten waterschappen (waterveiligheid)
- C. Aanpassingen nationale wetgeving
 - *Invulling projectbegrip (wanneer is er sprake van een project?)*
 - Ecologische onderbouwing
 - Kleine en tijdelijke deposities
 - ADC-toets (innovatie/voedselzekerheid, duurzaamheid, woningbouw, defensie)
 - Intern salderen en extern salderen
 - Ruimtelijk instrumentarium (ook t.b.v. spoor 2)
 - Rekenkundige ondergrens / drempelwaarde
 - Handhaving PAS-melders en overgangstermijn
 - Gevolgen rechterlijke uitspraken voor plannen
 - *Onderscheid NO_x – NH₃*
 - Alternatief AERIUS
- D. Rekenkundige ondergrens
- E. Additionaliteit en projectbesluit
 - *Onderbouwing begrip additionaliteit (wanneer is goed goed genoeg?)*
 - *Beleidslijn voor duurzaamheidstrajecten en innovatie*
 - *Geborgde dalende lijn (wanneer is daar sprake van?)*
- F. Internationaal / EU – Juridische mogelijkheden (voeding voor spoor 4 MCE&N)
 - *Aanwijzing / herijking N2000-gebieden*
 - *Vergunningverlening Vogel- en Habitatrichtlijn, Natuurherstelverordening, Renewable Energy Directive III, MER/Aarhus*
 - *Vergunningverlening en procedures KRW en Richtlijn Prioritaire Stoffen, Grondwaterrichtlijn, Richtlijn Bodemonitoring, NEC-richtlijn, Richtlijn luchtkwaliteit, Richtlijn industriële emissies*
 - *Europese Defensie verdragen*
 - *Spoedwet*

Spoor 1 – waar werken we binnen het IPO-deelproject ‘Handelingsperspectief’ aan?

- Het IPO-deelproject ‘Handelingsperspectief’ is qua vraagstelling vergelijkbaar met spoor 1 van de MCE&N: wat is er mogelijk (te maken) binnen vergunningverlening? Het IPO-deelproject ‘Handelingsperspectief’ focust voor deze vraag met name op oplossingen voor projecten en additionaliteit. Dit past logisch bij de rol van de provincies als bevoegd gezag vergunningverlening, terwijl bijvoorbeeld systeemwijzigingen of aanpassingen van nationale wetgeving onderwerpen zijn die het Rijk als systeemverantwoordelijke meeneemt (zie bovenstaand overzicht van waar het Rijk aan werkt).
- Het IPO werkt in spoor 1 samen met het Rijk aan het mogelijk offensiever benutten van bestaande mogelijkheden om activiteiten toe te staan, waaronder het aanmerken van activiteiten als beheer & onderhoud en toepassing van de ecologische beoordeling, de handreiking voor het toestaan van kleine en tijdelijke deposities en de ADC-toets.

- Binnen spoor 1 wordt voorts door IPO en Rijk samengewerkt aan nieuwe opties om activiteiten toe te staan. En met resultaat. Zo is er al een oplossing gevonden voor het door deelnemers aan beëindigingsregelingen mogen behouden van de in die regelingen beloofde 15% stikstofruimte voor andere bedrijfsmatige activiteiten dan veehouderij. Door de uitspraken van 18 december over intern salderen was dit op de tocht komen te staan, waardoor provincies zagen dat de animo voor deelname aan de beëindigingsregelingen afnam en bedrijven die zich al hadden aangemeld dreigden af te haken. Dit vormde een bedreiging voor spoor 2 waar de beëindigingsregelingen onder vallen; die bedreiging lijkt nu afgewend. De gevonden oplossing is om het vervangen van de bestaande veehouderij door een nieuwe activiteit aan te merken als een passende maatregel van de overheid, om verslechtering van N2000-gebieden te voorkomen of de instandhoudingsdoelen te bereiken. Dan hoeft additionaliteit voor de nieuwe activiteit niet te worden onderbouwd.
- Deze oplossing voor de beëindigingsregelingen wordt binnen spoor 1 ook als perspectiefrijk gezien voor projecten met substantiële reductie door innovatie, extensivering, omvorming of verplaatsing. Deze projecten stranden nu op het niet kunnen onderbouwen van additionaliteit, terwijl ze belangrijk zijn voor spoor 2. Daarbij helpt het in de onderbouwing als de maatregelen die genomen worden passen binnen het pakket van maatregelen die het Rijk of de provincies aanduiden als passende maatregelen en die dus niet worden genomen ten behoeve van mitigatie (bijvoorbeeld voor legalisatie PAS-melders of voor het vullen van het SSRS).
- Overige nieuwe opties die het IPO in het kader van spoor 1 samen met het Rijk nagaat zijn:
 - de optie van standaardonderdelen van een project, waardoor kan worden volstaan met een voortoets en er geen natuurvergunning nodig is. Toepassing van deze optie lijkt beperkt tot projecten nodig vanwege algemene wet- en regelgeving of wijd verbreide praktijken ¹;
 - de optie van voortzetting van één-en-het-zelfde-project, waarbij bepaalde wijzigingen van projecten zonder vergunning realiseerbaar zijn en niet noodzakelijkerwijs inhouden dat het complete project opnieuw moet worden beoordeeld. De identiteit en continuïteit van het project moeten hetzelfde blijven; er mag niets wijzigen in de aard, de plaats of de voorwaarden waaronder een project mag plaatsvinden;
 - de optie om bepaalde projecten aan te merken als beheermaatregel voor N2000-gebieden of om de resterende activiteit mogelijk op te nemen in de gewenste eindsituatie van het gebied in het beheerplan.

De juridische houdbaarheid van deze opties zal via jurisprudentie moeten worden vastgesteld; het is daarom belangrijk deze opties strategisch te benutten en jurisprudentie uit te lokken.

Tot slot wordt samengewerkt aan redeneerlijnen om additionaliteit te onderbouwen. Het antwoord op de vraag ‘wanneer is een pakket maatregelen omvangrijk genoeg?’ is niet altijd even duidelijk en kan per N2000-gebied verschillen; vast staat wel dat er voor het kunnen onderbouwen van additionaliteit altijd een overtuigend geborgd maatregelpakket nodig is dat leidt tot stikstofdaling en natuurherstel.

¹ Voorbeeld: een bedrijf vervangt twee oude ketels. Voor de nieuwe ketels gelden andere regels uit het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Als de ketels worden vervangen om te voldoen aan het Bal dan is de vervanging een standaardonderdeel en kan het totale project (de complete bedrijfsactiviteit inclusief vervanging) worden beoordeeld in de voortoets.

Opties voor spoor 1 (bijdrage 5.1.2e)

- Start nieuw vergunningenstelsel gebaseerd op huidige emissie

Rabobank constateerde dat 50% van de agrarische bedrijven een ongeldige natuurvergunning heeft sinds de uitspraak mbt intern salderen*. Hoewel dit niet is onderzocht is aannemelijk dat veel, zeker kleinere bedrijven buiten de landbouw ook geen geldige natuurvergunning hebben. Al was het alleen maar omdat heel veel bedrijven zich lange tijd niet bewust zijn geweest van de verplichting om een natuurvergunning voor zeer geringe uitstoot aan te vragen. Daarmee creëert het huidige vergunningenstelsel geen rechtszekerheid. Een nieuw 0-moment inbouwen door de huidige emissie per bedrijf als vergund te beschouwen en van daaruit te werken aan doelen voor daling zou dit oplossen. Hierbij kan overwogen worden om schadeplicht te voorkomen door bedrijven met vergunde, maar niet benutte ruimte via een overgangsregeling nog een periode aanspraak te laten maken op die ruimte. Daarna vervalt dan ook alle latente ruimte. Neem voor het vergunningenstelsel een voorbeeld aan het activiteitenbesluit, dat vooral focust op significante bijdragen.

- PAS Wet 2.0

Het Europese Hof oordeelde in november 2018 dat ook bij het PAS de positieve gevolgen van de maatregelen die in dat programma zijn opgenomen, vooraf vast moeten staan. Daarmee is er een opening om te zorgen dat de maatregelen die genomen worden vooraf gegarandeerd tot resultaat zullen leiden. Dit geldt zowel voor maatregelen om stikstofdepositie te verlagen als voor gegarandeerd effect van natuurmaatregelen ter voorkoming van achteruitgang van de gebieden.

- Rekenkundige ondergrens

De meest eenvoudige manier om vrijwel alle vergunningverlening mogelijk te maken is het schrappen van het voorzorgsbeginsel op 0,005 MOL en het benutten van de laatste wetenschappelijke inzichten om een ondergrens van 1 MOL in te stellen.

- Beter goed gejat dan slecht bedacht – leer van het buitenland

Andere Europese landen moeten aan dezelfde Habitatrichtlijn voldoen en hebben soms evenzeer te maken met door stikstofdepositie overbelaste natuur. Toch is in deze landen de vergunningverlening niet stilgevallen. Onderzoek serieus of de regelgeving uit andere Europese landen, zoals Duitsland, gekopieerd kan worden.

- Benut artikel 6 lid 4 van de Habitatrichtlijn (ADC)

De Habitatrichtlijn geeft de mogelijkheid om te bepalen of om, als er geen alternatieven zijn, bij dwingende reden van groot openbaar belang projecten toch door te laten gaan. Overweeg een project te maken van elke grondwettelijke taken die door stikstof beperkt wordt. Zoals de opschaling van defensie en de gehele Nederlandse woningbouwopgave. Voor deze projecten is geen alternatief en ze zijn van groot openbaar belang te verklaren. Vervolgens kan de compensatie in de geborgd dalende lijn gevonden worden. Ook valt te overwegen om de legalisatie van PAS melders en vergelijkbare gevallen van groot openbaar belang te verklaren omdat het hier een fout van de staat betreft waardoor deze mensen in problemen zijn gekomen.

- Laat ecologie natuurbeleid bepalen

De Europese Habitatrichtlijn vraagt van de overheid om maatregelen te treffen om te zorgen dat de kwaliteit van natuurlijke habitats niet verslechtert. De Omgevingswet draagt enkel vanuit de drukfactor stikstof bij aan dit doel. Vervolgens wordt de wijze waarop stikstof bijdraagt aan de instandhouding in het Aerius model bepaald. Daarmee worden verschillende drukfactoren onvoldoende meegenomen in de wettelijke doelen en wordt het effect van stikstof niet in de praktijk beoordeeld. Geregeld, gericht ecologisch onderzoek kan de daadwerkelijke staat van instandhouding weer ten grondslag leggen aan

beleid. Te overwegen valt om een alle N2000 gebieden opnieuw in kaart te brengen met ecologisch veldonderzoek om vervolgens specifieke maatregelen te nemen per habitat waar de kwaliteit verslechtert. In de wet kan worden opgenomen dat dit geregeld wordt herhaald, waardoor de bescherming van N2000 gebieden veel gericht plaats zal vinden.

- Maak intern salderen mogelijk voor stikstofreducerende projecten

Plannen in de N2000 gebieden hebben geen natuurvergunning voor stikstof nodig vanwege de uitzondering in artikel 6.3 van de habitatrichtlijn. Het gaat namelijk om plannen die nodig zijn voor het beheer van het gebied. Omdat de reductie van stikstof nodig is voor het beheer van alle overbelaste N2000 gebieden zouden onder dezelfde titel alle projecten die, bijvoorbeeld met intern salderen, stikstof reduceren. Zo kan net als het inzetten van een graafmachine voor het afplaggen van natuur ook het verduurzamen van een productielijn in een fabriek waardoor minder stikstof wordt uitgestoten gezien worden als een project dat nodig is voor het beheer van N2000 gebieden.

- NEC-richtlijn

Pas de wettelijke doelen aan op de NEC-richtlijn. De in 2016 vastgestelde reductiedoelen voor onder andere stikstofoxide en ammoniak zijn in EU verband afgesproken onder het 'national emission ceiling directive'.

- Emissiedoelen per sector

Vervangen wettelijke depositiedoelen per natuurgebied (KDW) voor 2030 en 2035 door wettelijke reductiedoelen per sector en per landsdeel.

- Registreer stikstofwinst

Maak regels voor registratie van stikstofwinst, afoming voor natuur en uitwisseling voor projecten en stem deze af op de langjarige trend voor stikstofemissie per landsdeel.

- Verleasen

Versnelling emissiereductie door langjarig verleasen van stikstofwinst via een stikstofbank expliciet mogelijk te maken in de wet.

- Significantiestroken

Inventariseer of met gericht beleid op lokale depositie significantiestroken kunnen worden ingevoerd, waarbuiten alleen generiek beleid nuttig is. Bepaal voor de significantiestroken 500 meter afstand tot zwaar overbelaste hexagonen en 300 meter afstand tot licht overbelaste hexagonen. Neem alleen significantiestroken op rond de hexagonen die niet met de generieke maatregelen al onder de KDW komen, om inefficiënte inzet van schaarse middelen te voorkomen.

Agenda

Betreft Bestuurlijke IPO-kopgroep Economie & Natuurherstel
Vergaderdatum en -tijd 18 maart 2025, 15.00 tot 18.00 uur
Locatie Gastrobar Berlage, President Kennedylaan 1, Den Haag

Deelnemers Bestuurders kopgroep
IPO: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e
5.1.2e Leden van ambtelijke kopgroep: 5.1.2e en 5.1.2e

Verhinderd -

1. Opening en agenda

2. Vaststellen verslag vorige kopgroep

3. Terugkoppeling gesprek voorzitters MCE&N en Kopgroep dhr. Schoof en mevr. Adema

- Terugkoppeling van het informele gesprek dat op 17 maart heeft plaatsgevonden
 - Vraag aan kopgroep: wat betekent deze terugkoppeling voor het proces van de Kopgroep?

4. Criteria en varianten vaststellen

- Bijlage 1: oplegnotitie criteria en varianten
 - Vraag aan kopgroep: reflectie op en aanvulling van de criteria en varianten

5. Groslijst doorspreken

- Bijlage 2: groslijst maatregelen spoor 1
- Bijlage 3: groslijst maatregelen spoor 2
- Bijlage 4: Leeswijze en duiding groslijst maatregelen spoor 2
- Korte ambtelijke toelichting: hoe zijn de lijsten opgebouwd, wat vindt u erin terug?
- Terugkoppeling uit de ambtelijke kopgroep en uit de bespreking van de KPS
 - Vragen aan kopgroep:
 - 1. Reflectie: is de lijst herkenbaar en compleet?
 - 2. Hoe weegt u de bouwstenen in relatie tot de criteria en de input vanuit de Ambtelijke kopgroep?
 - 3. Tot welk beeld leidt dit?

6. Vooruitblik

- Wat heeft u nodig voorafgaand om in de bestuurlijke verdiepende sessie van 25 maart?
- Op welke manier en op welk moment betrekken we Provinciale Staten en het IPO-bestuur?

7. Rondvraag en sluiting

Ter kennisname bijgevoegd:

- Bijlage 5: document 'Beantwoording inhoudelijke vragen kopgroep'

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl]
From: 5.1.2e [redacted]
Sent: Fri 3/14/2025 1:31:00 PM
Subject: Fw: Stakeholder gesprek SANE | Woningbouw en Mobiliteit
Received: Fri 3/14/2025 1:31:02 PM

Ter info!

Van: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>
Verstuurd: vrijdag, maart 14, 2025 2:29:47 p.m.
Aan: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>
CC: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>
Onderwerp: Fw: Stakeholder gesprek SANE | Woningbouw en Mobiliteit

Hi 5.1.2e [redacted],

Heb jij 5.1.2e [redacted] al kunnen bijpraten? Kan jij dit oppakken met haar?

Groet,
5.1.2e [redacted]

Van: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>
Verstuurd: vrijdag, maart 14, 2025 9:23:26 a.m.
Aan: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl>
Onderwerp: Re: Stakeholder gesprek SANE | Woningbouw en Mobiliteit

ik heb de uitnodigingen niet gestuurd, dus geen idee wat je verwacht.
Loopt via SANE

Verzonden vanuit [Outlook voor iOS](#)

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
Verzonden: Friday, March 14, 2025 9:22:10 AM
Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
Onderwerp: Stakeholder gesprek SANE | Woningbouw en Mobiliteit

Goedemorgen 5.1.2e [redacted],

Ik heb met Anne gesproken over de stakeholders bij het gesprek woningbouw en mobiliteit. Ze miste een balans tussen de genodigden en stelt voor om ook 5.1.2e [redacted] (BouwendNL) te vragen.

Zouden jullie dit willen oppakken?
Als ik iets kan betekenen dan hoor ik het graag.

Groet,
5.1.2e [redacted]

To: 5.1.2e | 5.1.2e @pzh.nl]
Cc: 5.1.2e | 5.1.2e @berenschot.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Fri 3/14/2025 12:39:07 PM
Subject: FW: vervolg Inhoudelijk team impactanalyse
Received: Fri 3/14/2025 12:39:54 PM
[NVDE Inventarisatie-stikstof-rapportage-def.pdf](#)

Ook nog ter archivering

5.1.2e

5.1.2e

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Verzonden: donderdag 13 maart 2025 11:20
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: RE: vervolg Inhoudelijk team impactanalyse

Dag 5.1.2e,

Een korte update per mail, omdat ik vrijdag niet kan aansluiten:

M.b.t. de annotatie:

- I.s.m. de collega's hebben we de annotaties aangevuld en aan 5.1.2e toegestuurd. Daarbij nog wat algemene aandachtspunten die we ook aan 5.1.2e hebben meegegeven:
 - De thema's 'industrie, glastuinbouw, energie' zijn nogal breed en qua netwerk veelkoppig. Voor een scherpere annotatie helpt het om te weten wie de concrete gesprekspartners zijn. Ook is het fijn om eventuele gesprekken alvast aan ons (ambtelijke) netwerk te kunnen aankondigen, in voorbereiding op de gesprekken. (NB: ik heb inmiddels van 5.1.2e een wat scherpere lijst van gesprekspartners gekregen.)
 - In de stakeholderanalyse hebben wij vrij breed aangegeven welke partijen belanghebbende zijn. Met name binnen de Haven hebben we ook concrete bedrijven genoemd. Echter, voor een (lobby)gesprek lijkt het ons logischer om via de koepelorganisaties het gesprek aan te gaan: bv. VNO-NCW, Havenbedrijf, Deltalinqs. Met die partijen in het achterhoofd hebben we de annotatie ook opgesteld.
 - Voor de thema's 'industrie, glastuinbouw, energie' staan Meindert Stolk en Berend Potjer nu genoemd als gesprekspartners. Wat ons betreft mist Arne Weverling als gesprekspartner. Juist voor de haven is de impact groot, en speelt Arne een belangrijke rol. Verzoek om Arne op te nemen in deze gesprekken. (NB: 5.1.2e heeft dit inmiddels aangepast)

M.b.t. de impactanalyse:

- Ik heb nog contact opgenomen met wat collega's en brancheverenigingen (o.a. VNO-NCW West en Glastuinbouw NL). Zij beschikken echter niet over nieuwe informatie/inzichten om de impactanalyse te actualiseren. De eerder opgenomen informatie (met name de enquête van Deltalinqs) is dan ook nog steeds de meest accurate en complete informatie waarover we beschikken.
- Wel heeft de Nederlandse Vereniging Duurzame Energie (NVDE) recent een inventarisatie gehouden onder hun leden. Samengevat: driekwart van bedrijven die werken aan duurzame energieprojecten worden beperkt door stikstofregels. Het gaat alleen al bij de 70 bedrijven die hier informatie over verschaften om zo'n tweeduizend projecten. Meer dan negentig procent van de duurzame energieprojecten krijgt te maken met vertragingen, wat gevolgen heeft voor de voortgang van de energietransitie. Voor meer detail: zie bijlage.

(@ 5.1.2e wellicht is bovenstaande ook al bij jou bekend; anders goed om mee te nemen in jouw actualisatie rondom Energie?).

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Aan: Stikstof; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e
5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e
5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e
CC: 5.1.2e; 5.1.2e
Onderwerp: vervolg Inhoudelijk team impactanalyse
Tijd: vrijdag 14 maart 2025 10:00-11:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Microsoft Teams-vergadering; buiten verzoek

Aangepast naar een uur, 5.1.2e 10-3

Zou jij svp een vervolgreeks in willen plannen? Onderwerp: ◀ Inhoudelijk team impactanalyse↑ .

Wie:
ZH-PLG: 5.1.2e
Natuur: 5.1.2e
Landbouw: 5.1.2e
Wonen: 5.1.2e
Mobiliteit: 5.1.2e
Ruimte: 5.1.2e
Economie/industrie (incl. HIC): 5.1.2e
Energie(transitie): 5.1.2e
PAS-melders: 5.1.2e
Water: 5.1.2e
Kernteam: 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e; 5.1.2e
5.1.2e; 5.1.2e

Wanneer: wekelijks, te beginnen komende week op donderdag ochtend/middag of vrijdagochtend.
Duur: 1,5 uur

Microsoft Teams [Heeft u hulp nodig?](#)
[Nu deelnemen aan de vergadering](#)

Vergadering-id: 5.1.2e
Wachtwoordcode: 5.1.2e

Voor organisatoren: [Vergaderopties](#)

5.1.2e

5.1.2e

M 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

-----Oorspronkelijke afspraak-----

Van: Stikstof <stikstof@pzh.nl>

Verzonden: zaterdag 8 februari 2025 10:33

Aan: Stikstof;	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e
5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e
5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e	5.1.2e			

CC: 5.1.2e ; 5.1.2e

Onderwerp: vervolg Inhoudelijk team impactanalyse

Tijd: vrijdag 14 maart 2025 10:00-11:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.

Locatie: Microsoft Teams-vergadering; buiten verzoek

Aangepast naar een uur, 5.1.2e 10-3

Zou jij svp een vervolgreeks in willen plannen? Onderwerp: ◀ Inhoudelijk team impactanalyse↑ .

Wie:

ZH-PLG: 5.1.2e

Natuur: 5.1.2e

Landbouw: 5.1.2e

Wonen: 5.1.2e

Mobiliteit: 5.1.2e

Ruimte: 5.1.2e

Economie/industrie (incl. HIC):	5.1.2e
---------------------------------	--------

Energie(transitie): 5.1.2e

PAS-melders: 5.1.2e

Water:	5.1.2e
--------	--------

Kernteam: 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e,

5.1.2e

5.1.2e, 5.1.2e

Wanneer: wekelijks, te beginnen komende week op donderdag ochtend/middag of vrijdagochtend.

Duur: 1,5 uur

Microsoft Teams [Heeft u hulp nodig?](#)

Nu deelnemen aan de vergadering

Vergadering-id: 5.1.2e

Wachtwoordcode: 5.1.2e

Voor organisatoren: [Vergaderopties](#)

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl]
From: 5.1.2e [redacted]
Sent: Fri 3/14/2025 10:14:25 AM
Subject: FW: Stukken D-memo SANE 18/3
Received: Fri 3/14/2025 10:15:30 AM
[D-memo 18 maart 2.docx](#)
[Bijlage 1a - Eerste opzet brede verhaal ZH.docx](#)
[Bijlage 2a - Maatregelenpakket provincie.docx](#)
[Bijlage 2b - Korte terugkoppeling van de bila's van Mariette met vakgedeputeerden.docx](#)
[Bijlage 3 - Lobby strategie Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie.docx](#)
[Bijlage 1b - Presentatie brede verhaal PDF.pdf](#)

5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]

M 5.1.2e [redacted]
E 5.1.2e [redacted] @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
Verzonden: donderdag 13 maart 2025 15:27
Aan: GSondersteuning 5.1.2i [redacted] @pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
CC: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
Onderwerp: Stukken D-memo SANE 18/3

Hoi collega's,

Hierbij het D-memo voor SANE voor de GS-vergadering van 18 maart, met een aantal bijlagen.
Mariëtte is uiteraard akkoord met agendering.

Zouden jullie de stukken willen opnemen in de verzending?

Veel dank weer!
Groet,
5.1.2e [redacted]

Bijlage 2b - Korte terugkoppeling van de bila's van Mariette met vakgedeputeerden

NB dit is geen verslag van het gehele gesprek maar een beknopte weergave van gemaakte opmerkingen

Er is gesproken over:

- Overlap met OER en het vooruitlopen op de uitkomsten daarvan
- Extensiveren van veeteelt, niet van beleid. Latente ruimte (geen optie momenteel)
- Voorkeursrecht
- Overgangsgebieden: wat gaat er weg en wat krijgt men er voor terug? En de gevoeligheden per domein.
- Grondbeleid: opkopen en verplaatsen. En beheersmaatregelen
- Koppeling stoppers en verplaatsen. En hoe bereik je de stoppers?
- Behoud van hoogwaardige landbouwgrond
- Balans in maatregelen NOx en NH3
- Opbrengst van maatregelen. En opkoop stikstofruimte
- Creativiteit regelgeving
- Financiën van maatregelpakket.
- Hoe landt dit in de buitenwereld?
- Overzicht/analyse vanuit alle opgaven wat we zelf al doen/waar we al beleid hebben ten behoeve van stikstofreductie
- Laten zien wat we al doen

To: 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl
From: 5.1.2e
Sent: Fri 3/14/2025 9:59:46 AM
Subject: FW: Redactieslag Ambitie 5 beleidsverantwoording Jaarrekening 2024
Received: Fri 3/14/2025 9:59:55 AM
[Communicatie Jaarstukken 2024 - Ambitie 5.docx](#)
[Beleid Jaarstukken 2024 - Ambitie 5.docx](#)
[Communicatie Jaarstukken 2024 - Beleidsdoel 7-3.docx](#)
[Beleid Jaarstukken 2024 - Beleidsdoel 7-3.docx](#)

Hoi 5.1.2e en 5.1.2e,
Omdat 5.1.2e mijn mailberichten niet leest, stuur ik het bij uitzondering ook naar jullie toe.

Met vriendelijke groet,
5.1.2e

Van: 5.1.2e
Verzonden: vrijdag 14 maart 2025 10:41
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>;
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>;
<5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>;
CC: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>;
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>

Onderwerp: FW: Redactieslag Ambitie 5 beleidsverantwoording Jaarrekening 2024

Beste opdrachtgevers,

Omdat niet alle opdrachtgevers zijn opgenomen in de adressering van onderstaand bericht, zet ik het bij deze door naar alle opdrachtgevers van domein WKN.
Neem onderstaande berichten van 5.1.2e en 5.1.2e door en neem met hun contact op voor vragen en/of reactie op hun opmerkingen en vragen.

Denk eraan om **wijzigingen in de Teamomgeving** (zie link in mail hieronder) aan te brengen en te bespreken met 5.1.2e.
De financiële teksten (vanaf “wat heeft dat gekost”) zal ik tot mijn rekening nemen.

Met vriendelijke groet,
5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Verzonden: woensdag 12 maart 2025 17:18
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: Redactieslag Ambitie 5 beleidsverantwoording Jaarrekening 2024

Beste collega's,

In aanvulling op 5.1.2e zijn mail over het proces (kopie onder handtekening) geef ik met deze mail een toelichting hoe er invulling kan worden gegeven aan het verwerken van onze suggesties.

De afgelopen weken hebben wij de beleidsverantwoording zoals jullie deze in LIAS hebben geplaatst doorgenomen. De tekst is door team Communicatie geredigeerd op toegankelijkheid en leesbaarheid, dit was een nadrukkelijk verzoek van PS en Mariëtte. Daarnaast hebben we dit jaar de structuur van de jaarrekening gewijzigd zodat deze zich minder richt op vergezichten in de ambities, maar meer op het behaalde effect (zoals de BBV beoogd). De verantwoording van wat we doen en wat we willen bereiken is hiermee meer in overeenstemming gekomen met het beleid wat hiervoor is vastgesteld.

Hoe hebben wij gewerkt?

5.1.2e heeft tekstsuggesties gedaan om de toegankelijkheid en leesbaarheid te vergroten. Zij heeft hiervoor trackchanges bijgehouden in bijgevoegde document aangeduid met 'Communicatie'. Daarnaast heeft dit geresulteerd in een 'schone' versie per ambitie, deze is te vinden in [1e kwaliteitsronde teksten](#). Aanvullend is er vanuit het team monitoren en evalueren a.d.h.v. de door jullie opgestelde beleidstheorie gekeken naar de beleidsverantwoording. Hier zijn in bijgaande document aangeduid met 'Beleid' suggesties komen te staan.

Wat is ons verzoek?

Wij verzoeken jullie om feitelijke onjuistheden die in de tekst zijn ontstaan door onze redactieslag te bespreken met **5.1.2e** en te wijzigen in de teams map. **Let op:** de tekst in de groene vakken is vastgesteld omgevingsbeleid, deze tekst mag niet worden gewijzigd in de jaarrekening, deze tekst is dus ook niet geredigeerd! Wij nemen de tekst die op dinsdag 1 april om 12.00 in dit document staat over in LIAS.

Wat is ons opgevallen?

- Wat we hebben gedaan is over de hele linie goed beschreven.
- Het detailniveau is soms erg hoog waardoor het soms meer een verslag of beleidsuitwerking betreft, dit mag abstracter.
- We hebben erg veel moeite om onder 'wat hebben we bereikt' te beschrijven wat het effect van al onze handelingen is geweest. Er wordt vaak geen antwoord gegeven op de vraag, hier is echt extra aandacht voor nodig in jullie kwaliteitsslag.

Er miste in deze ambitie verantwoording op onderstaande maatregelen. Dit is voor het Regieteam Omgevingsbeleid een signaal dat het beleid niet wordt uitgevoerd. Mocht er in de komende redactieslag geen verantwoording komen op deze maatregelen dan plannen wij een gesprek met de AON/AOG over het aanpassen of intrekken van het beleid in herziening 2025.

- 5.1.2.1 Actieve soortenbescherming (we zijn over 5.1.2 al in gesprek)
- 5.1.2.2 Balans en behoud draagvlak door faunabeheer
- 5.1.2.5 Passieve natuurbescherming
- 5.3.1.6 Risico's beheersen bij buitendijks bouwen

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

M 5.1.2e
E 5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e 5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

Verzonden: woensdag 12 maart 2025 14:05

Onderwerp: Update en tijdslijnen rondom teksten Jaarstukken 2024

Beste coördinatoren van de ambities en paragrafen

CC: domein- en businesscontrollers, projectteam jaarstukken 2024 en financieel adviseurs

In deze email ontvangen jullie een update over de stand van zaken qua kwaliteitsslag op de teksten in de Jaarstukken 2024. En ook welke (aangepaste) tijdslijnen we hanteren tot aan 1^e lezing in GS.

Waar staan we nu?

327270 tteksten zijn doorgenomen en toegankelijk en leesbaar herschreven. De Paragrafen volgen naar verwachting ook de: 0119

week.

De teksten zijn terug te vinden in bijgaand Teams-kanaal:

☐ [1e kwaliteitsronde teksten](#)

Via **5.1.2e** ontvangen jullie per ambitie nog een aparte email met daarin een nadere toelichting op de vervolgstappen, en wat te doen met de gemaakte opmerkingen.

Wat komt er in Lias te staan?

De door **5.1.2e** aangepaste teksten, inclusief opmerkingenvelden, worden tot vrijdag door **5.1.2e** in Lias gezet. Vervolgens maakt **5.1.2e** vrijdag een uitdraai van de Jaarstukken vanuit Lias, inclusief opmerkingenvelden. Die uitdraai wordt vrijdagmiddag met een oplegnotitie en het concept Statenvoorstel toegestuurd aan de secretaris van het ODB. Die stukken worden in het ODB van woensdag 19 maart besproken.

Routekaartje naar PO's

Indien gewenst, kunnen de conceptteksten in de PO's van maandag 24 maart of maandag 31 maart geagendeerd worden. De coördinatie daarvan verloopt via de domeinen zelf vanwege de veelheid van de PO's. Daarbij dient ook duidelijk te worden per ambitie welke behaalde resultaten in de infographic getoond gaan worden. Zie hiervoor de email in de bijlage die vandaag ook in het ODB was geagendeerd:

- Beknopte en concrete resultaten per ambitie
- Maximaal 40 woorden per ambitie
- Deadline is aangepast van vrijdag 21 maart naar uiterlijk dinsdag 1 april 12.00 uur

Gewenste aanpassingen, ambtelijke afstemming

Feedback en reacties op de gedane tekstwijzigingen door Communicatie kunnen jullie zelf eerst afstemmen en bespreken met **5.1.2e** (**5.1.2e** [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl), bel **5.1.2e** of plan een afspraak in - **5.1.2e** heeft blokken in haar agenda 'controle fin. stukken' die bedoeld zijn voor deze afspraken). **5.1.2e** is hiervoor beschikbaar in deze periode tot 1 april.

Uiterlijk dinsdag 1 april 12.00 uur moet alle feedback en reacties ontvangen zijn, zodat dit verwerkt kan worden in de Jaarstukken voor 1^e lezing in GS op dinsdag 8 april.

Tot slot: mochten er nog vragen zijn, dan verneem ik die graag!

5.1.2e
2e **5.1.2e**
P-team Planning & Control
M **5.1.2e**

Ambitie 7 Gezond en veilig Zuid-Holland

De beleidsambitie Gezond en veilig Zuid-Holland is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van deze ambitie vind je via [link](#).

Beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering

Het beleidsdoel Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van dit beleidsdoel vind je via [link](#).

Beleidsprestatie 7-3-1 Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling

De provincie wil, samen met alle belanghebbende partners en partijen, de directe en indirecte maatschappelijke kosten door bodemdaling beperken. Afhankelijk van de lokale omstandigheden, mogelijkheden en maatschappelijke urgentie is dat tegengaan van bodemdaling (mitigeren) of meebewegen (adapteren). Dit doet de provincie onder andere via gebiedsaanpakken.

In specifiek de veen(weide)gebieden wil de provincie de bodemdaling beperken, omwille van

1. de generieke klimaatopgave om broeikasgasemissies door veenoxidatie terug te dringen en
2. de soms plaatselijke noodzaak in urgent kwetsbare gebied(en), waar het blijven meebewegen met de veen-bodemdaling tegen fysieke of financiële grenzen aanloopt en niet langer is te verantwoorden. Dit doet de provincie onder andere als regisseur van de Regionale Veenweide Strategieën (gericht op 2030) en via een bijdrage aan het, door het Rijk te regisseren, Nationaal Veenplan (met doorkijk naar 2050).

De provincie wil de gevolgen van (doorgaande) bodemdaling inzichtelijk en bespreekbaar maken, evenals het helpen bieden van handelingsperspectieven voor een vitale en (be)leefbare toekomst van de gebieden en mensen die het aangaat. Dit doet de provincie onder andere via het Nationaal Onderzoeksprogramma Veengebieden.

De provincie wil bij alle werkzaamheden, ruimtelijke ontwikkelingen en keuzes expliciet rekening houden met de bodemdalingsgevoeligheid. De provincie wil een gebalanceerde afweging tussen de verschillende doelen en belangen (mogelijk) maken.

De provincie verwacht van de waterschappen dat ze rekening houden met de gevolgen van bodemdaling, onder andere bij het vaststellen van de peilbesluiten en dat zij aangeven als dit knelt met andere normen, belangen, functies of grondgebruik.

De provincie verwacht van gemeenten en anderen dat ze bij locatiekeuzes voor het ontwikkelen van nieuwe woningbouwplannen of andere ruimtelijke ontwikkelingen, de bodemdalingsgevoeligheid van een gebied expliciet meenemen vanwege het toekomstig beheer. Dit wordt uitgewerkt in de beleidsregel "toekomstbestendig bouwen". Ook verwacht de provincie dat rekening wordt gehouden met de gevolgen van bodemdaling bij de uitvoering van werken zoals de aanleg van rioleringen en ophoogwerkzaamheden.

Wat hebben we bereikt?

In de gebiedsprocessen van het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG), zie ambitie 5, is de problematiek rond bodemdaling helemaal meegenomen. Ook hebben we de kennisbasis daarvoor versterkt. In 2024 is besloten om een Omgevingseffectrapport (OER) uit te laten voeren. Dit als voorbereidende studie op het Omgevingsbeleid 2025. Grondwaterstanden maken onderdeel uit van het OER. Daarmee geven we invulling aan de provinciale (beleids-)doelen.

In gebiedsaanpakken is speciaal gekeken naar de aanleg van waterinfiltratiesystemen in de deelgebieden of op polderniveau. Er is een subsidieregeling voor waterinfiltratiesystemen met verduurzamingsmaatregelen in veenweidegebieden. Verduurzamingsmaatregelen zijn maatregelen die een bijdrage leveren aan biodiversiteit, waterkwaliteit, hoeveelheid water, bodemkwaliteit, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie. Dat laatste is... Hiermee wordt gelijk een koppeling gemaakt met klimaat, bodem, water en biodiversiteit.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

- Voor het kerngebied Veenweiden organiseerden we bestuurlijke bijeenkomsten om de gebiedsprocessen op gang te houden.
- In Kaag en Braasem, onderdeel van het deelgebied Groene Hart-Noord, is het gebiedsproces 'Peilen op de toekomst' doorgegaan. Het gebiedsproces gaat over de 3 polders de Vliet-, Blauwe- en Waterlooospolder. Het proces leidde tot een polderplan. Dit plan is de basis voor de subsidieaanvraag die in 2025 wordt ingediend.
- In deelgebied Groene Hart Noord voerden we 'keukentafelgesprekken'. Dat zijn gesprekken.... Alle boeren in het deelgebied waren hiervoor uitgenodigd. Daarna organiseerden we op 16 oktober een grote bijeenkomst. Met de gesprekken legden we een basis voor de nodige vervolgstappen waarin de boeren nadenken over de opgaven, over de toekomst van hun bedrijf en over het landelijk gebied.
- We leverden een financiële bijdrage aan het kwartiermakerschap Restveengebied van de gemeente Zuidplas. Het kwartiermakerschap houdt in...
- In verschillende veenweidegebieden organiseerden we bijeenkomsten om boeren en andere inwoners van de gebieden te informeren over het ZH-PLG.
- In het deelgebied Delfland is men vooral bezig geweest om het agrarisch bod in het kader van ZH-PLG verder uit te werken, is invulling gegeven over de no-regret projecten. Het project 'Opschalen en professionaliseren korte ketens' wordt uitgevoerd en komt in aanmerking voor provinciale subsidie in 2025.
- Met subsidie droegen we bij aan het project Klimaat Slim Boeren.
- Er is een subsidie verleend aan Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard voor het project Klei in Veen.

Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland Holland Utrecht Veenweide

Onder het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland Holland Utrecht Veenweide (IBP-VP HUV) zijn in 2024 verschillende projecten voortgezet. Ook begon een aantal nieuwe projecten. Belangrijke resultaten:

- Het netwerk Groene Cirkels (GC) maakte samen met melkveehouders uit de Alblasserwaard een inspiratiekaart. p. Hierop staat wat een melkveehouder kan doen om haar of zijn bedrijf te verduurzamen. In de Alblasserwaard is een waterinfiltratiesysteem aangelegd..
- In het project Aarlanderveen zijn natuurvriendelijke oevers aangelegd. Samen met de boeren leverden we een gebiedsbod, plan van aanpak en een beoordeling op. Als onderdeel van het project Boer aan het Roer is in polder Stein-Zuid een toekomstbeeld geschreven. Ook sloten we een samenwerkingsovereenkomst. We zijn begonnen met het omzetten van het toekomstbeeld naar uitvoering.
- We verleenden subsidie om de pilot Zuidbroek in 2024 voort te zetten. Er zijn maatregelen onderzocht om de CO₂ uitstoot uit veenbodems tegen te gaan in de Krimpenerwaard.
- Fase 2 van het gebiedsproces Kagerplassen-Polders is klaar. In deze fase gaven we onder meer workshops over onderwerpen zoals weidevogels en mest.

Programma Regio Deal bodemdaling Groene Hart.

Op 5 februari 2024 vond het slotevenement van het programma Regio Deal bodemdaling Groene Hart plaats in het provinciehuis. Hier overhandigden we aan de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) de resultaten van 26 projecten in de vorm van een magazine. Doel van de Regio Deal bodemdaling Groene Hart was onder andere om het handelingsperspectief van de verschillende betrokkenen te

vergroten. In 2021 deden we hiervoor een nulmeting. We leverden de rapportage van de eindmeting 'Metingen handelingsperspectief bodemdaling Groene Hart' op in 2024.

Beperken bodemdaling in stedelijk gebied

De impactstudie 'Verhogen van de grondwaterstand (grondwaterpijlozet) veenweiden' is opgeleverd.

Gebiedsaanpakken veen

- We leverden een bijdrage aan het Veenweiden Innovatie programma (VIP NL). Dat deden we met subsidieverlening aan de VIP-NL projecten: Boeren op Hoog Water fase twee, Natte teelten in waterrijk veen, Landschap Noord-Holland Veenmosteelt en V.I.C. Klei in veen. We namen deel aan de klankbordgroep van deze VIP-NL-projecten.
- We verleenden de subsidie voor het programma KIEM van het Veenweide Innovatie Centrum. Hiermee kan....
- We droegen bij aan onderzoek naar innovaties om de uitstoot van CO₂ te verminderen. Dat deden we door mee te doen aan het programma VIP-NL en door het programma mede te financieren.

Regionale Veenweide Strategieën, Nationaal Veenplan en Gebiedsaanpakken

- Samen met de regio's zijn subsidieaanvragen voor de aanleg van waterinfiltratiesystemen voorbereid. Deze subsidieaanvragen kunnen in 2025 worden aangevraagd en verleend. Dat kan binnen de provinciale subsidieregeling Groen, paragraaf 'waterinfiltratiesystemen en verduurzamingsmaatregelen in veenweidegebieden'. Het gaat om locaties in de deelgebieden Krimpenerwaard, Alblasserwaard, Nieuwkoopse Plassen en Groene Hart-Noord.
- Voor twee polders in Zoeterwoude, onderdeel van het deelgebied Groene Hart Noord, wordt gewerkt aan de aanleg van waterinfiltratiesystemen. In 2024 was de verkenningsfase klaar en is de planfase gestart. Het resultaat is een polderplan dat de basis is voor een subsidieaanvraag in 2025.
- Er is een ontwerp opgeleverd voor een 'freatisch grondwatermeetnet veenweiden. Freatisch betekent 'het bovenste deel van de grondwater'

Beleidsprestatie 7-3-2 Klimaatadaptatie

De provincie wil dat Zuid-Holland een fijne plek blijft om te werken, wonen en recreëren, ook als omstandigheden veranderen. Daarom neemt de provincie nu maatregelen om zich voor te bereiden op klimaatopgaven als weersextremen (hitte, droogte, wateroverlast, overstromingen), zeespiegel- stijging en bodemdaling. Samen met waterschappen, gemeenten en het Rijk wordt er voor een klimaatbestendig en waterrobuust ingerichte provincie in 2050 gezorgd. Niet alleen om schade en overlast te beperken, maar ook vanuit de ambitie te streven naar een gezonde, groene leefomgeving, een aantrekkelijk vestigingsklimaat, goede bereikbaarheid en een veerkrachtige innovatieve economie.

Inzet van de provincie is om de transitie naar een klimaatbestendige provincie onlosmakelijk onderdeel uit te laten maken van het gehele provinciale beleid en de praktijk. Klimaatadaptatie is een dwarsdoorsnijdend thema dat vele beleidsterreinen raakt, denk aan infrastructuur, landbouwtransitie, natuur, stedelijke ontwikkeling, etc. Op al deze terreinen zet de provincie in op de bescherming van mensen, leefomgeving en economie tegen de gevolgen van overstromingen en extreem weer. Bijvoorbeeld door het stimuleren van innovatieve oplossingen voor waterberging en voorkomen van hittestress in stedelijk gebied. Ook werkt de provincie aan een duurzame zoetwatervoorziening waarbij vraag en aanbod in balans zijn, en aan het voorbereiden van de natuur en economie op de klimaatverandering.

Inzet van de provincie is tevens om bij ruimtelijke ontwikkelingen (nieuw of in bestaand bebouwd gebied) de betrokken partijen de risico's als gevolg van de klimaatopgaven expliciet mee te laten wegen bij de locatiekeuze of inrichting van het gebied. Daarbij wordt in ieder geval gebruik gemaakt van de uitkomsten van de

klimaatstresstesten die overheden hebben uitgevoerd (conform de afspraken uit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie). Op die manier wordt bij nieuwe ruimtelijke projecten rekening gehouden met de impact van klimaatverandering en kan het risico op schade en slachtoffers voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is, worden beperkt. Centraal vertrekpunt daarbij is dat meer ruimte wordt geboden aan het water, natuurlijke processen, en groen. Dit uitgangspunt draagt tevens bij aan andere opgaven als een gezonde leefomgeving, bescherming van de natuur en de verhoging van biodiversiteit.

Door beleid tijdig aan te passen maken wordt er tevens gebruik gemaakt van kansen om adaptieve maatregelen mee te nemen in al geplande ruimtelijke projecten of ontwikkelingen, bijvoorbeeld op gebied van beheer en onderhoud van eigen assets als gebouwen, wegen en infrastructuur. Hiermee kan geld slimmer worden ingezet en worden kosten, schade en overlast bespaard. Daarnaast geeft de provincie hierdoor het goede voorbeeld.

Wat hebben we bereikt?

- Het thema 'klimaatverandering en extreem weer' staat hoog op de politieke agenda. Vele doden in Valencia Spanje, Centraal Europa (overstromingen) en Californië VS (bosbranden) laten zien dat de gevolgen van klimaatverandering niet theoretisch zijn. De noodzaak om actie te ondernemen om de provincie Zuid-Holland leefbaar en aantrekkelijk te houden, is bij alle partijen doorgedrongen.
- Het komend jaar gaan de werkregio's de tweede cyclus in van stresstesten en risicodialogen. De maatregelen om dat te doen, zijn ontwikkeld. Alle partijen staan klaar om hier samen aan de slag te gaan. We voeren lokale stresstesten uit en ook regionale en bovenregionale stresstesten.
- Het thema klimaatadaptatie heeft een steeds grotere plek in onze eigen organisatie. Bij de vele opgaven waar we voor staan, zoals bijvoorbeeld de bouw van woningen of de (her)inrichting van wegen, nemen we klimaatverandering mee. Dat levert toekomstbestendige keuzes op.
- Het ontbreekt nog aan een centrale nommering van maatregelen die absoluut noodzakelijk zijn. Ook de middelen om deze maatregelen uit te voeren, zijn er niet.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

- In het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie werken provincies samen met gemeenten, waterschappen, het Rijk en andere partners. Ze stellen maatregelen vast die ervoor moeten zorgen dat Nederland in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht. Waterrobuust wil zeggen dat... Zuid-Holland bevat tien werkregio's. Deze werkregio's staan onder leiding van bestuursvoorzitters en worden aangestuurd door de Stuurgroep Ruimtelijke Adaptatie.
- Er is een nieuwe Provinciale Uitvoeringsagenda gemaakt. In de nieuwe Provinciale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2025-2027 beschrijven we wat de provincie doet om bij te dragen aan de landelijke ambitie om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust te zijn. Zoals het stimuleren van klimaatbestendige bedrijventerreinen en het versterken van onze regionale keringen die ons moeten beschermen tegen hoog water.
- In Zuid-Holland moeten we een grote bouwopgave realiseren. Die bouwopgave moet ook klimaatadaptief worden uitgevoerd. Dat wil zeggen dat... Om dat te bereiken, zijn de 'klimaatonderlegger' en de afspraken in het kader van het 'convenant Bouwadaptief' ontwikkeld. Een klimaatonderlegger is Ook in de provinciale verordening staat hierover een passage. Uit vragen aan onze partners uit het convenant bleek dat voor nieuwbouw deze producten over het algemeen goed worden gebruikt.
- Voor het aanpassen van de bestaande woningvoorraad, gaf het Rijk opdracht voor verder onderzoek naar ... Wij zijn betrokken bij dit onderzoek. Als het onderzoek klaar is, bepalen wij hoe we kunnen bijdragen.
- Met het Havenbedrijf en DCMR Milieudienst Rijnmond (DCMR) samen bekeek de provincie hoe we de bedrijven in het Rotterdamse Havengebied kunnen stimuleren om hun bedrijfsprocessen zo aan te passen dat ze tegen de gevolgen van klimaatverandering kunnen. Voor een aantal bedrijven is dat een verplichting

vanuit EU-regelgeving. Maar het is belangrijk dat de haven als geheel is voorbereid op de gevolgen van het veranderende klimaat. Hier moeten overheden en bedrijven samen aan werken. Met het Havenbedrijf en DCMR keken we hoe we dit onderwerp onder de aandacht kunnen brengen. Dit werken we verder uit in 2025. Hier betrekken we ook brancheorganisatie Deltalinqs bij.

- Door klimaatverandering hebben we steeds vaker en langer te maken met hitte. Hitte die lang duurt, zorgt ervoor dat gebouwen en huizen opwarmen. Bewoners kunnen 's nachts niet afkoelen en slapen daardoor slecht. Dit heeft negatieve effecten op gezondheid, arbeidsproductiviteit en leefbaarheid. Samen met andere provincies doen we mee met het project '1001 hete nachten' waarin we onderzoeken hoe we met dit probleem moeten omgaan.
- In 2024 organiseerden we samen met... een sessie om het besef te vergroten dat klimaatverandering grote financiële gevolgen kan hebben. We deelden ook kennis over hoe we klimaatadaptieve maatregelen kunnen betalen.
- Eerder werkte de provincie aan een inschatting van de gevolgen van een Limburgbui als deze in Zuid-Holland was gevallen. Met een Limburgbui bedoelen we een regenbui zoals viel Hierover verscheen eerder al een handreiking. Nu werken we aan een bovenregionale stresstest voor de Rijn-Maasmonding. Wanneer we de resultaten hebben, delen we die met belanghebbenden.

Ook bij extreem weer willen we de provinciale infrastructuur zo goed mogelijk beschikbaar houden met minimale verkeershinder of veiligheidsrisico's. Daarom doen we onderzoek naar doelvoorschriften, samen met de sector en een aantal provincies en gemeenten. Doelvoorschriften zijn voorschriften met een norm. **Weerkrachtig Zuid-Holland**

GEEN TEKST AANGELEVERD

Wat heeft dat gekost?

Inleiding

'Wat heeft dat gekost' bestaat uit 2 delen:

- Opbouw en verloop lasten
- Raming baten en lasten

'Wat heeft dat gekost' is samengevat in 1 tabel. Provinciale Staten hebben budgetrecht op het niveau beleidsdoel. Daarom zijn de toelichtingen ook geschreven op de bijstellingen per beleidsdoel, binnen een ambitie. De mutaties op beleidsprestaties zijn daarnaast ter informatie vermeld.

Opbouw en verloop lasten

Onderstaande grafiek laat zien hoe de lasten van de ambitie zijn opgebouwd.

- Arbeidskosten: dit gaat om de loonkostenformatie zoals opgenomen onder A in de paragraaf Arbeidscapaciteit.
- Kapitaallasten: dit gaat om de kapitaallasten als gevolg van een investering.
- Subsidies en inkomensoverdrachten: dit gaat om de lastneming van subsidies en daarnaast bijdragen aan met name andere overheidsinstellingen.
- Overige lasten: dit gaat om de lasten die niet gerekend worden tot de hiervoor genoemde categorieën.

Overzicht baten en lasten

(bedragen x €1.000)	Originele Begroting 2024	Bijstellingen 2024	Bijgestelde Begroting 2024	Realisatie 2024	Verschil begroot vs realisatie
Lasten					
Beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat					
7-3-1 Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling	8.761	-2.272	6.488	6.581	-92
7-3-2 Klimaatadaptatie	1.725	742	2.467	1.386	1.081
Totaal beleidsdoel 7-3	10.486	-1.530	8.955	7.967	988
Totaal Lasten	105.445	4.406	109.852	104.652	5.200
Baten					
Beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat					
7-3-1 Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling	5.340	-3.326	2.013	5.048	3.034
Totaal beleidsdoel 7-3	5.340	-3.326	2.013	5.048	3.034
Totaal Baten	16.248	-3.975	12.273	18.302	6.029
Saldo lasten en baten Ambitie 7	89.198	8.381	97.578	86.349	11.229

Toelichting lasten

Beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat

Klimaatadaptatie €1,1 (v)	Bestaand beleid
Voor €0,6 miljoen wordt het resultaat verklaard doordat de subsidieverleningen lager zijn uitgevallen. Deze worden in 2025 beschikt, de middelen hiervoor worden beklemd. Voor €0,1 miljoen zijn geen aanvragen ontvangen, individuele aanvragen kennen de mogelijkheden onvoldoende. De resterende €0,4 miljoen wordt verklaard door lagere materiële en onderzoekskosten. Door gebrek aan arbeidscapaciteit is het niet gelukt om meer onderzoeken uit te voeren.	

Subsidieregeling WIS €0,6 miljoen (V)	Bestaand beleid
De subsidieregeling Waterinfiltratiesystemen (WIS) is opnieuw opengesteld voor een langere looptijd. Dit komt omdat de voorbereiding van de subsidieaanvragen meer tijd kost dan voorzien. Gevolg is dat de activiteiten en daarmee ook de lasten doorschuiven naar een later moment. Voor 2024 zijn de lasten daardoor €0,6 miljoen lager. Omdat deze middelen onderdeel zijn van de totale dekking van de subsidieregeling WIS, is het noodzakelijk om het bedrag van €0,6 miljoen te beklemmen.	

VIP-NL subsidies €0,6 miljoen (n)	Bestaand beleid
In kader van het landelijk Veenweide innovatie programma (VIP-NL) verlenen wij mede namens een paar andere provincies, subsidies aan projecten vanuit dit programma. Voor 2024 zijn er voor € 0,6 miljoen meer middelen van derden besteed dan begroot. Hier tegenover staan ook meer baten vanuit derden (zie ook toelichting bij de baten).	

SPUK Impuls Veenweiden €0,4 miljoen (n)	Bestaand beleid
De kosten voor Impuls Veenweide zijn hoger uitgevallen voor €0,4 miljoen door financiering van de subsidie Klei in Veen. Dekking komt vanuit de meerjarige rijksmiddelen SPUK Impuls Veenweide (zie toelichting bij de baten).	

Diverse €0,3 miljoen (v)	Bestaand beleid
De kosten voor Programma Vitaal Platteland Hollands-Utrechtse Veenweiden zijn €0,1 miljoen lager uitgevallen omdat de rijksregeling waaruit we deze kosten financieren, met 1 jaar is verlengd. De kosten voor Programma Regio Deal bodemdaling Groene Hart zijn €0,1 miljoen lager uitgevallen omdat de lasten van een meerjarige opdracht is vertraagd. Het betreft de opdracht voor meten en monitoren bodemdaling in Restveengebied nabij Moordrecht. De kosten voor ontwikkeling Restveengebied in de Zuidplaspolder zijn €0,1 miljoen lager dan begroot omdat een klein deel van de activiteiten is doorgeschoven van 2024 naar 2025.	

Toelichting baten**Beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat**

SPUK indirecte uitvoeringskosten ZH-PLG €2,1 miljoen (v)	Bestaand beleid
Vanuit het Rijk zijn middelen ontvangen om de indirecte uitvoeringskosten uit 2022 en 2023 te bekostigen. De baten zijn voor €1 miljoen verantwoord bij beleidsdoel 5-1 Gezonde natuur en voor €2,1 miljoen bij beleidsdoel 7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland.	

VIP-NL subsidies €0,6 miljoen (v)	Bestaand beleid
Bij de lasten is toegelicht dat de subsidies voor VIP-NL projecten er €0,6 miljoen met middelen van andere provincies als subsidie zijn weggezet dan begroot. Hier tegenover staan ook €0,6 miljoen meer baten vanuit deze andere provincies.	

SPUK Impulsgelden Veenweiden €0,4 miljoen (v)	Bestaand beleid
Bij de lasten is toegelicht dat de kosten voor impuls Veenweide €0,4 miljoen hoger zijn uitgevallen. Hierdoor is de dekking vanuit de meerjarige rijksregeling SPUK Impuls Veenweiden ook €0,4 miljoen hoger.	

IBP-VP Hollands-Utrechts Veenweidengebied €0,1 miljoen (n)	Bestaand beleid
Bij de lasten is toegelicht dat de kosten voor IBP-VP Veenweide €0,1 miljoen lager zijn uitgevallen. Hierdoor is de dekking vanuit de meerjarige rijksregeling voor de SPUK IBP-VP Veenweiden ook €0,1 miljoen lager.	

Subsidies

Zie [paragraaf Subsidies - Ambitie 7](#).

Ambitie 5 Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw

De beleidsambitie Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van deze ambitie vind je via link.

Beleidsdoel 5-1 Gezonde natuur

Het beleidsdoel Gezonde natuur is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van dit beleidsdoel vind je via link.

Beleidsprestatie 5-1-1 Nieuwe natuur realiseren

De provincie is wettelijk verantwoordelijk om specifieke soorten en habitats te beschermen en in de zogenoemde 'gunstige staat van instandhouding' te brengen conform de EU Vogel- en Habitatrichtlijn. Realisatie van natuur is hiervoor een belangrijk middel, waarbij de provincie wil bereiken dat een robuust netwerk van natuurgebieden ontstaat, bestaande uit kerngebieden en verbindings- zones daartussen. Buiten deze natuurgebieden wil de provincie een aantrekkelijk landschap en steden creëren waar, naast andere functies, ook ruimte is voor natuurwaarden. Voor de realisatie van natuur neemt de provincie regie en stelt zich op als verbinder tussen lokale partijen om te komen tot samenwerking.

Wat hebben we bereikt?

Voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland is in 2024 op verschillende plekken nieuwe natuur gerealiseerd. Het gaat hierbij om zowel natuurgebieden als ecologische verbindingen, waardoor het netwerk van natuurgebieden is versterkt en op de gerealiseerde onderdelen beter verbonden. Er is in totaal 421 hectare (ha) nieuwe natuur ingericht, waarvan 240 ha in de Krimpenerwaard, 117 ha in Gouwe Wiericke en 64 ha in overige gebieden. Daarnaast is er 167 ha grond verworven om in te gaan richten als natuur.

Binnen Buitenland van Rhon nam in 2024 de hoeveelheid verworven gronden toe naar ca 415 ha. Daarvan is nu in totaal ca 157 ha ingericht als natuur, zo'n 69% van de gestelde doelen in het Streefbeeld. In 2024 is het bestemmingsplan voor de grootste recreatieve toegang, de Poort van Buitenland, vastgesteld. Tevens zijn de benodigde gronden hiervoor overgedragen aan de provincie.

Versterken natuur en landschapswaarden

- Met de subsidieregeling "Verbetering biotoop grutto en patrijs" is er geïnvesteerd in het leefgebied van boerenlandvogels om de neerwaartse trend in aantallen van boerenlandvogels te keren.
- Er is €3,8 miljoen extra geïnvesteerd in Agrarisch Natuurbeheer om het leefgebied in agrarisch gebied te verbeteren.
- Dit jaar zijn twee grote bosuitbreidingsprojecten op de Zuid-Hollandse eilanden door de provincie gesubsidieerd. Door samenwerking van Meerbomennu zijn 33.009 jonge bomen verplant naar locaties om uit te groeien tot volwassen bomen.
- Leefgebieden van iconsoorten in Zuid-Holland zijn versterkt door middel van projecten waarvoor subsidie is verstrekt. Alle vijf de Omgevingsdiensten hebben opdracht gekregen om regionaal bijenlandschappen te stimuleren.
- We hebben via de openstelling van een subsidieregeling projecten mogelijk gemaakt die werken aan investeringen in biodiversiteit en waterkwaliteit op landbouwbedrijven in Zuid-Holland (groenblauwe dooradering).
- Er is een inventarisatie uitgevoerd van de drukfactoren rond Natura 2000 gebieden en mogelijke aanpak hiervan. Dit heeft geleid tot een voorstel voor verankering in het omgevingsbeleid, dat nu, met alternatieven, wordt meegenomen in de OER.

Zuid Hollands Programma Landelijk Gebied (ZHPLG)

De provincie **werkt** aan het Zuid-Hollandse Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG), de provinciale uitwerking van het Nationaal Programma Landelijk Gebied. De context waarin we het ZH-PLG uitvoeren is afgelopen jaar veranderd.

De Minister van LNVN heeft op 4 september 2024 het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) stopgezet; het Transitiefonds was al eerder dit jaar vervallen. Hiermee is de verplichting tot het opstellen van een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) vervallen en is er voor Zuid-Holland geen aanleiding meer om een ontwerp- en definitief Programma (ZH-PLG) op te stellen.

Wel is dit jaar door het Ministerie van LNVN een specifieke (vaste) uitkering toegekend van €188,5 miljoen voor de realisatie van ZH-PLG-maatregelen in de periode 2024 tot en met 2028 (en met een verlengingsoptie binnen budget t/m 2032). Basis voor deze toekenning was het maatregelenpakket dat op 26 maart 2024 aan het ministerie is aangeboden.

Vanuit de gebiedsgerichte aanpak uit het ZH-PLG binnen de drie kerngebieden (Veenweidegebied, Zuid-Hollandse Delta en Kust- en Duingebied) is het maatregelenpakket samengesteld dat aan het ministerie van LNVN is aangeboden. Dit vormt de basis voor de aanvraag van de Rijksbijdrage die het Transitiefonds definitief vervangt, waarbij een vertaalslag is gemaakt naar uitvoerbare projecten met een heldere scope, planning en raming. Na beoordeling door het ministerie is dit pakket vervolgens met behulp van een uitvoeringstoets en een effectiviteitstoets verfijnd tot een selectie maatregelen die op 28 januari 2025 aan Gedeputeerde Staten zal worden voorgelegd, waarna bij akkoord gestart zal worden met de uitvoeringsfase. Waar mogelijk zijn versnellingsprojecten (voor wat?) gestart uit, vooralsnog voorgefinancierd uit de PZH-middelen die beschikbaar zijn gesteld voor ZH-PLG.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

Beleidsintegratie

We hebben voor vijf ZH-PLG thema's een gezamenlijke aanpak ontwikkeld: het verhogen van de grondwaterstand in veenweiden, de Kaderrichtlijn Water (KRW), boerenlandvogels, aanpak van drukfactoren rondom Natura 2000-gebieden en het emissieplafond voor ammoniak. Deze gezamenlijke aanpak heeft geleid tot duidelijke richtlijnen voor deze thema's, wat helpt bij het maken van plannen voor de gebieden. Deze richtlijnen worden, voor zover het wijzigingen betreft, meegenomen in de Herziening Omgevingsbeleid 2025.

Datagedreven ZHPLG

- Eerste versie voor een digitale ammoniak-monitor die inzichtelijk maakt met welke combinatie van maatregelen de doelen kunnen worden behaald.
- Doorontwikkelde gebiedsvierver
- Eerste ontwerp van een digitale KRW-monitor, die visueel laat zien hoe het staat met de KRW-doelen

Realiseren begrensde natuur

NNN Natuurpact

In de realisatie van NNN is het afgelopen jaar een flinke stap voorwaarts gezet:

- In verschillende gebieden, waaronder Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke en diverse ecologische verbindingszones is 421 ha nieuwe natuur ingericht.
- In de Krimpenerwaard is de uitvoering gestart van de inrichting van ruim 700 ha en is de aanbesteding van de laatste bijna 600 ha voorbereid. In Gouwe Wiericke is de aanbesteding van ruim 475 ha voorbereid en deels al gegund.
- In 2024 kwam binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) 167 ha grond beschikbaar voor natuurinrichting, waaronder het gebied Korte Bonnen (116 ha).
- Op Goeree is een strategische grondaankoop gedaan voor het proces van het volledige schadeloosstellingsgebied (57 ha). Daarmee heeft het gebiedsproces een belangrijke positie om zelfrealisatoren te kunnen helpen met grondruilen.
- Met gebiedspartijen (grondeigenaren, beheerders, gemeenten) zijn voor diverse gebieden samenwerkingsovereenkomsten gesloten om afspraken te maken over uitvoering, rollen en verantwoordelijkheden voor nieuw aan te leggen natuur. Ook werken we in verschillende gebieden aan het beschikbaar komen van gronden voor natuur via zelfrealisatie of verwerving.
- Op 6 maart hebben Provinciale Staten zeven gebieden binnen het NNN aangewezen als cruciaal en niet-herlokaliseerbaar. De inrichting van deze gebieden is cruciaal voor het halen van de natuurdoelen en deze natuurdoelen kunnen niet op een andere locatie. Met dit besluit kunnen de eigenaren van percelen binnen deze gebieden volledig schadeloos worden gesteld. Boven op de marktwaarde worden ook bijkomende onkosten vergoed. Met dit besluit wordt het naar verwachting (financieel) interessanter voor grondeigenaren om mee te werken aan de realisatie van de opgave realisatie NNN.

Buitenland van Rhoon

- De provincie heeft de Gebiedscoöperatie Buitenland van Rhoon (GC), op basis van hun jaarplan, subsidie verleend voor de inrichting van het gebied. Hiervoor heeft de provincie de aangekochte gronden ter beschikking gesteld aan de GC. De GC heeft het inrichtingsplan, gericht op het verhogen van de recreatieve waarde met voorzieningen en beleevingsplekken, uitgewerkt tot een definitief ontwerp. Naast fysieke aanpassingen in het gebied, waaronder één hectare hoogstamboomgaard, vijf hectare kruidenrijk grasland, zo'n twee hectare wintervoedselakkers, alsook de aanleg van twee beleevingsplekken, heeft de GC verschillende evenementen en activiteiten georganiseerd om recreanten aan te trekken.
- In 2024 is het bestemmingsplan voor de recreatieve toegang, de Poort van Buitenland, vastgesteld. De provincie heeft hiervoor de benodigde gronden aangekocht en inmiddels overgedragen gekregen.

Versterken natuur- en landschapswaarden

Boerenlandvogels

- De subsidieregeling "verbetering leefgebied grutto en patrijs" is in 2024 opengesteld met een bedrag van €0,5 miljoen en volledig benut.
- Voor wat betreft het verbeteren van de aanpak van roofdieren (predatiebeheer):
 - is een literatuurstudie uitgevoerd over de rol van de zwarte kraai als predator van weidevogels; ter ondersteuning van een mogelijke omgevingsvergunning voor het bestrijden van de zwarte kraai in weidevogelgebieden.
 - Zijn er prooi-resten en uitwerpselen verzameld voor analyse om predatoren in beeld te krijgen aan de hand van eDNA door de Rijksuniversiteit Universiteit Groningen (RUG);
 - Zijn een aantal agrarische collectieven voorzien van wildcamera's om predatoren en nestpredatie in beeld te brengen.
- Op 17 oktober is een succesvolle provinciale kennisdag georganiseerd met ruim 100 deelnemers (met agrarische collectieven, boeren, terreinbeherende organisaties en kennisinstituten). Daarnaast is er een

bijeenkomst gehouden waar deelnemers informatie kregen over manieren om het verdienmodel te versterken rond het beschermen van boerenlandvogels en het investeren in agrarisch natuurbeheer.

- Het actieplan boerenlandvogels is geëvalueerd en de resultaten worden in 2025 gedeeld.
- In de Zuidpolder van Delfgauw is begonnen met de inrichting van een weidevogelgebied op provinciegrond (en op grond van de gemeente en Staatsbosbeheer).

Agrarisch natuurbeheer

- Voor Agrarisch Natuurbeheer is €3,8 miljoen extra beschikbaar gesteld voor een periode van 4 jaar.
- In 2024 is een eerste stap gemaakt met de professionalisering van agrarische collectieven, ter voorbereiding van de uitbreiding van het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer, zoals opgenomen in het landelijke regeerprogramma.

Bos en Bomen

- De bosmakelaar heeft meerdere initiatieven voor bosuitbreiding begeleid, waarvan dit jaar twee grote bosuitbreidingsprojecten op de Zuid-Hollandse eilanden subsidie kregen van de provincie.
 - Met de subsidieregeling “meer bos in Zuid-Holland”, die in 2024 is voorgezet, wordt het project Buitenzomerlanden in de Hoeksche Waard ondersteund. Hierdoor ontstaat 12,5 hectare nieuw bos.
 - Met recreatieschap Voome-Putten is in 2024 de afspraak gemaakt voor de aanleg van 27 hectare beleefbaar en biodivers bos, wat mede mogelijk wordt gemaakt via een begrotingssubsidie van de provincie.
- De locaties waar in 2023 subsidieaanvragen voor aanleg van bos zijn ingediend, werden begeleid richting uitvoering.

Soortenbeleid

- In 2024 is (in samenwerking met bos en bomen) een nieuwe subsidieronde voor de subsidieregeling “realisatie leefgebied icoonsoorten, landschapselementen en voedselbossen” gestart, die volledig is uitgeput door biodiverse initiatieven uit de samenleving. Vooral gemeenten, initiatiefnemers voor voedselbossen en particuliere ondernemers zijn hierdoor ondersteund.
- Er zijn informatiebladen opgesteld voor versterkingsmaatregelen voor het leefgebied van 15 icoonsoorten uit stedelijk en landelijk gebied. Deze zijn gepresenteerd aan partners zoals gemeenten, waterschappen en omgevingsdiensten.
- In 2024 is een vooronderzoek gedaan voor het monitoringsplan icoonsoorten, het eindproduct wordt momenteel afgerond.
- Om het Zuid-Holland-brede bijenlandschap te stimuleren, zijn er in samenwerking met de Zuid-Hollandse Omgevingsdiensten regionale bijeenkomsten georganiseerd. Ook is vanuit Groene Cirkels de wijkbijen campagne gelanceerd samen met de nieuwe website. Onderdeel van de campagne is de aanleg van voorbeeldtuintjes met informatieborden. Hiervoor zijn plantenpakketten en de informatieborden uitgeleverd bij 60 kinderboerderijen.

Groenblauwe dooradering

- In 2024 is het beleidskader groenblauwe dooradering (GBDA) verder uitgewerkt. Het beleidskader zal verder vorm krijgen in het omgevingsbeleid.
- In 2024 zijn verschillende onderdelen van het informatiepakket GBDA ontwikkeld. Dit ontwikkelen we momenteel verder samen met andere opgaven om zo de integraliteit tussen de opgaven te waarborgen.
- De concrete maatregelen GBDA in het Westland, Alblasserwaard, Hoeksche Waarde, Midden-Delfland en Boskoop hebben geleid tot samenwerkingsverbanden en tot concrete projecten om landschapselementen aan te leggen in de gebieden. Alle projecten zijn opgenomen in het ZH-PLG- maatregelenpakket met een aanvraag voor financiering.

LIFE IP All4Biodiversity

- Op 14 november 2024 heeft een internationaal Webinar plaatsgevonden met circa 80 deelnemers en sprekers van LIFE-projecten uit Denemarken, Duitsland en België. De samenwerking van en met boeren stond centraal met als doel om kennis uit te wisselen over het behoud van levensvatbare landbouwpraktijken in combinatie met natuurbehoud.
- Voor het gebied Mient Kooltuin (gemeente Katwijk) en Groene Zone (gemeente Wassenaar) is vanuit LIFE IP All4Biodiversity is opdracht gegeven voor het opstellen van een Landschappelijke, economische systeemanalyse (LESA). Voor het gebiedsproces Mient Kooltuin en Groene Zone is, in samenwerking met de stakeholders, begonnen met het opstellen van een kansen analyse natuurontwikkeling (KANO).

Drukfactoren rond N2000 gebieden

Om te voldoen aan de wettelijke verplichting tot halen Natura 2000-doelstellingen, wordt gewerkt aan systeemherstel en het wegnemen van drukfactoren. Om de doelen te halen moeten ook drukfactoren buiten N2000 gebieden worden weggenomen. In 2024 is een kwalitatieve verkenning gedaan naar de drukfactoren op N2000 gebieden (voorheen overgangsgebieden genoemd), waarvoor maatregelen buiten deze gebieden nodig zijn. Daarnaast is onderzocht hoe de aanpak van drukfactoren rondom Natura 2000-gebieden kan worden vastgelegd in het ruimtelijk beleid.

Beleidsprestatie 5-1-2 Beschermen en versterken bestaande natuur en soorten

De provincie wil de binnen haar provinciegrenzen van nature voorkomende plant- en diersoorten behouden. Dit realiseert zij door het faciliteren van natuurbeheer en kwaliteitsimpulsen in natuur- gebieden en het planologisch beschermen ervan. In het landelijk en stedelijk gebied draagt de provincie zorg voor beheer- en stimuleringsmaatregelen ten behoeve van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) doelen, basiskwaliteit natuur en verdere versterking van agrarische natuur. De provincie heeft hiervoor 40 icoonsoorten geselecteerd die kenmerkend zijn voor leefgebieden in Zuid-Holland en stimuleert maatregelen die het leefgebied van deze soorten versterken. Belangrijke weidevogelgebieden worden door de provincie planologisch beschermd, daarnaast stimuleert zij initiatieven voor verdere versterking van de kwaliteit. Houtopstanden kennen eveneens een planologische bescherming.

De provincie streeft naar een gezond evenwicht van faunapopulaties. Bij het beheren van dit even- wicht worden zorgvuldig de belangen van natuur en samenleving afgewogen. Waar nodig worden maatregelen getroffen, bijvoorbeeld ten behoeve van bescherming van flora en fauna, openbare veiligheid en volksgezondheid alsmede beperking van (landbouw)schade of andere wettelijke belangen. Daarnaast verleent de provincie tegemoetkomingen in geleden schade door natuurlijk in het wild levende en inheemse beschermde dieren. De provincie zet in op bestrijding en beheersing van de (invasieve) exoten door middel van preventie, eliminatie en beheer. Wanneer (invasieve) exoten inheemse beschermde flora en fauna schaden, al of niet in combinatie met schade aan de economie en/of de volksgezondheid, neemt de provincie maatregelen.

Wat hebben we bereikt?

Programma natuur

In 2024 is in het kader van de Specifieke uitkering (SPUK) voor de tweede fase Programma Natuur een aanvraag voorbereid en ingediend bij het ministerie van LNV. Op basis van de aanvraag en het bijbehorende voorstel heeft de provincie de beschikking van €56 miljoen ontvangen voor de uitvoering van maatregelen gericht op herstel van stikstofgevoelige natuurwaarden in en om Natura 2000-gebieden.

Natuurbeheer

In het beheerjaar 2024 heeft de Provincie Zuid-Holland de natuurbeheerders voorzien van de benodigde middelen voor natuurbeheer waarmee natuurbeheerders de natuurgebieden in stand konden houden. Ook heeft de provincie kwaliteitsimpulsen (ter verbetering van de staat van de natuur) in natuurgebieden met subsidies mogelijk gemaakt.

Voor de Natura 2000-gebieden zijn in 2024 de laatste subsidiebeschikkingen opgesteld voor de uitvoering van beheer, natuurherstel en kwaliteitsimpulsen vanuit een combinatie van de eerste fase Programma Natuur en Natuurpact middelen. Met behulp van twee subsidieregelingen worden in alle Natura 2000-gebieden beheer en herstelmaatregelen uitgevoerd in de periode 2023-2026, met een piek in de uitvoering in 2024.

De samenwerking tussen Natura 2000 en de omgevingsdiensten voor handhaving en toezicht in Natura 2000-gebieden is geïntensiveerd, met name voor het beschermen van soorten en het bestrijden van exoten.

Monitoring natuur

- We hebben tijdige en kwalitatieve monitoringsinformatie geleverd voor de uitvoering en bijsturing van het beleid. Voorbeelden van deze monitoringsinformatie zijn: Weidevogeltelling Nieuwkoopse Plassen Braasemermeer, onderzoek naar het broedsucces van kustbroedvogels, predatorenonderzoek in weidevogelgebied Alblasserwaard, en een verspreidingsonderzoek naar de grote modderkruiper, bittervoorn en platte schijfhoren in de Zuid-Hollandse Biesbosch. Daarnaast zijn de vegetatiekarteringen (waarbij de verschillende soorten planten en hun verspreiding systematisch in kaart wordt gebracht) van Natura 2000-gebieden Duinen Goeree en & Kwade Hoek, Solleveld & Kapittelduinen en Voornes Duin opgeleverd.
- We hebben enkele nieuwe meetnetten ontworpen zoals een meetnet voor amfibieën en vissenmonitoring in Natura 2000-gebieden en het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) in de akkerbouwgebieden.
- De langlopende meetnetten, zoals het weidevogelmeetnet, vegetatiemeetnet en winter-watervogels, zijn voortgezet en geoptimaliseerd. Zo zijn we voor de uitvoering van het weidevogelmeetnet overgestapt op de landelijk gebruikelijke methode (BMP) en is onderzocht of we kunnen overstappen op een robuustere database.

Datamanagement

Het door de provincie Zuid-Holland ontwikkelde datasysteem, voor de doelen en maatregelen van Natura 2000, is gebruikt als basis voor het ontwikkelen van een landelijke database. Dit vergemakkelijkt de onderlinge uitwisseling van informatie en samenwerking met het Rijk en andere provincies.

Bescherming Natuur en soorten

Vergunning, handhaving en toezicht

De wettelijke taken vergunningverlening, toezicht & handhaving zijn uitgevoerd voor Natura 2000, stikstof, faunabeheer, houtopstanden en soortenbescherming op grond van de Omgevingswet. In 2024 is het aantal aanvragen bij de omgevingsdienst Haaglanden ten opzichte van vorige jaren verder toegenomen. Dat geldt ook voor het aantal meldingen van activiteiten die de natuur betreffen waar omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid op moet acteren vanuit toezicht en handhaving. Specifieke aandachtspunten in 2024 betrof het voortzetten van de het bevorderen en afhandelen van aanvragen voor soortenmanagementplannen. Ook heeft de provincie een subsidie opengesteld voor gemeenten om te ondersteuning in de soortenmanagementplannen.

Bescherming gebieden

- Nieuwe ontwikkelingen zijn getoetst aan de beschermingsregels en indien aantasting van beschermde gebieden niet vermeden kon worden heeft hiervoor compensatie plaatsgevonden.
- Voor de actualisatie van de beschermde weidevogelgebieden zijn in 2023 en 2024 tellingen uitgevoerd, deze worden verwerkt in nieuwe beschermingsgebieden die met herziening 2025 worden opgenomen in de Zuid Hollandse omgevingsverordening.
- De actualisatie van de beschrijving van de wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland wordt in 2025 opgepakt.

Faunaschade

BIJ12-Faunafonds heeft namens provincie Zuid-Holland tegemoetkomingen verleend aan agrarische ondernemers vanwege schade veroorzaakt door in het wild levende beschermde dieren en subsidie verleend voor de ganzenrustgebieden. De tegemoetkomingen in faunaschade zijn ook in 2024 fors gestegen. Dit komt door hogere voedselprijzen, juridische procedures (waardoor op enkele soorten geen beheer uitgevoerd kon worden om onder andere de schade te beperken dan wel te voorkomen) en een toename van schade veroorzaakt door m.n. grauwe ganzen, knobbelzwanen, smienten en de voorheen landelijk vrijgestelde soorten houtduif, kraai en kauw.

Exoten

Als provincie hebben we uitvoering gegeven aan onze wettelijke verantwoordelijkheid om de Rosse stekelstaarten te bestrijden en nestlocaties van de Aziatische Hoophaai op te sporen en te verwijderen. Daarnaast hebben wij een bijdragen geleverd aan het interprovinciale ambitiesdocument invasieve exoten die aan het Rijk is aangeboden.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

Monitoring natuur

- In 2024 is informatie verzameld vanuit onder andere de langlopende meetnetten van weidevogels, vegetatie en winter-watervogels. Daarnaast is de toekomstige uitvoering van deze meetnetten opnieuw (Europees) aanbesteed.
- In diverse Natura 2000-gebieden hebben we vegetatiekarteringen laten uitvoeren.
- Voor het beoordelen van de natuurkwaliteit van natuurgebieden hebben we gezorgd voor monitoringsinformatie volgens de landelijke systematiek Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).
- Voor het Natuur Netwerk Nederland (NNN) hebben we het dashboard natuurkwaliteit bijgehouden en aangevuld met gegevens uit natuurmonitoring.
- Er is gewerkt aan het ontwikkelen van nieuwe manieren van monitoring om in de toekomst nauwkeuriger en efficiënter data te kunnen verzamelen. Zoals het ontwikkelen van automatische vleermuisdetectie en het inzetten van Kunstmatige Intelligentie voor de monitoring van natte duinvalleien.
- We werken mee aan het landelijke Verbeterprogramma VHR monitoring. Hierin wordt gewerkt aan het verbeteren van de monitoring van de VHR-doelen, zodat kennislacunes kunnen worden ingevuld.

Datamanagement

We hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van een landelijk systeem voor doelen en maatregelen van Natura 2000 voor de WSN (Wet Stikstof en Natuur) rapportage aan het rijk door alle interprovinciale partners in het Natura 2000-domein. Dit systeem is gebaseerd op het onze. Daarnaast hebben we een eerste opzet van een vernieuwd systeem voor PZH gerealiseerd dat beter aansluit bij overige applicaties en het landelijke systeem.

Datagedreven ZH-PLG

- De gebiedsviewer is verder doorontwikkeld en geïmplementeerd.
- Onderzoek naar en ontwikkeling van de KRW- en ammoniakmonitors.
- Een eerste versie voor een digitale ammoniak-monitor is ontwikkeld waarmee we inzichtelijk maken met welke combinatie van maatregelen de doelen kunnen worden behaald.
- Een eerste versie van de digitale KRW-monitor is ontwikkeld waar mee we visueel kunnen laten zien hoe het staat met de KRW-doelen.
- Onderzoek naar informatiebehoefte en werkprocessen voor de ontwikkeling van een dashboard voor de voortgang ZH-PLG maatregelen (sturingscockpit).
- Verkenning uitgevoerd voor scenario-software

- Implementatie van de ontwikkelde producten om datagedreven werken te bevorderen bij beleidsvelden (de zogenaamde adoptie)

Dashboard natuurkwaliteit

- Om inzicht te geven in de natuurkwaliteit beoordeelt de provincie jaarlijks de natuurkwaliteit van de natuurgebieden waar de provincie natuurbeheer subsidieert. Voor deze beoordeling worden de meest recent gegevens vanuit de natuurmonitoring gebruikt. De resultaten hiervan zijn te vinden op de [SNL-viewer](#) (link).
- Een databanksysteem (een digitale bibliotheek) voor natuurdata- en natuurrapporten is opgeleverd
- We hebben gewerkt aan opslag, ontsluiting en verspreiding van natuurdata. Een voorbeeld hiervan is de weidevogelviewer waarin de gegevens uit het weidevogelmeetnet toegankelijk zijn gemaakt.

Programma Natuur

- Voor de Specifieke Uitkering (SPUK) vanuit het Rijk voor de eerste fase Programma Natuur (2021-2026) is van het Rijk een verlenging van de uitvoeringstermijn tot en met 31 december 2026 ontvangen. Maatregelen behorend bij de eerste fase van het programma natuur zijn verplicht in subsidiebeschikkingen en zijn in uitvoering. De uitvoerende partijen zijn geïnformeerd over de verlengde looptijd en de mogelijkheid om een wijziging van de eerder verleende subsidiebeschikkingen te kunnen aanvragen.
- Voor de uitvoering van de maatregelen voor de tweede fase van het Programma natuur (2024-2032) is de openstelling van een subsidieregeling in voorbereiding.

Actieve soortenbescherming

GEEN TEKST AANGELEVERD

Balans en behoud draagvlak door faunabeheer

GEEN TEKST AANGELEVERD

Beheer van begrensde natuur

- In de Natura 2000-gebieden is via twee subsidieregelingen uitvoering gegeven aan de eerste fase van het Programma Natuur. De terreineigenaren hebben hiervoor een meerjarige subsidie ontvangen voor beheer, natuurherstel en kwaliteitsimpulsen met de nadruk op stikstofgevoelige natuur.
- Er is veel contact geweest met terreineigenaren en andere stakeholders over maatregelpakketten ten behoeve van Natura 2000. In alle Natura 2000-gebieden hebben veldbezoeken plaatsgevonden.
- In 2024 is het Natuurbeheerplan Zuid-Holland voor het jaar 2025 vastgesteld. Daarmee is het kader voor natuurbeheersubsidies voor 2025 vastgesteld. Op basis van het eerder vastgestelde Natuurbeheerplan Zuid-Holland 2024 verstrekte de provincie via de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer in 2024 op ruim 28.000 ha natuurbeheersubsidie aan de beheerders. De subsidie betreft 84% van de landelijk berekende standaard kostprijs van het betreffende type natuur.
- De voorbereidingen voor de herziening van de Natura 2000-beheerplannen in 2025 en 2026 zijn uitgevoerd voor alle Natura 2000-gebieden, in de vorm van onderzoeken, evaluaties en monitoring in lijn met de omgevingswet. Verder zijn alle voorbereidingen getroffen voor het invoeren van de Natura 2000-beheerplannen in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO).

Integrale versterking Nationale parken

Er is subsidie verleend aan de werkorganisatie Nationaal Park Hollandse Duinen en eind 2024 is de aanvraag voor de status van Nationaal Park ingediend bij het rijk voor het nationaal park Hollandse Duinen.

Passieve natuurbescherming

GEEN TEKST AANGELEVERD

Beschermen natuur en soorten

Vergunningen, handhaving en toezicht

- Er is een subsidieregeling opgesteld voor gemeenten om hen te ondersteunen in het proces om tot een soortenmanagementplan (SMP) te komen. Op basis van deze subsidieregeling zijn er ook subsidies verleend aan gemeenten. Ook zijn er overleggen georganiseerd met gemeenten om hen te ondersteuning in het SMP-traject.
- In 2024 is er wederom een opdracht verstrekt aan de omgevingsdiensten om de VHT-taken voor natuur te kunnen uitvoeren. De Omgevingsdiensten rapporten hierover in hun jaarrapportages.
- In 2024 is opdracht gegeven om de staat van instandhouding van een aantal soorten in kaart te brengen die relevant zijn voor de vergunningverlening binnen de maatschappelijke opgaven.

Bescherming gebieden

- We gaven verschillende adviezen af over ruimtelijke ontwikkelingen waarbij het NNN of belangrijk weidevogelgebied aangetast lijkt te worden, en natuurcompensatie nodig is.
- In 2024 liepen er in totaal 5 natuurcompensatieprojecten, waarvan twee projecten in 2024 tot afronding kwamen en twee deels namelijk wat betreft compensatie belangrijk weidevogelgebied (NNN moet nog). De compensatie houdt verband met aanpassing van een provinciale en rijksweg en een fietspad, en projecten van twee waterschappen. Daarnaast waren er ongeveer zeven natuurcompensatieprojecten in voorbereiding (allen overheidsprojecten).
- We verleenden in 2024 een ontheffing op grond van de ZHOV aan twee projecten waar compensatie mee is gemoeid. Dit is, gezien het aantal plannen/initiatieven dat men de provincie voorlegt, een beperkt aantal. Initiatiefnemers kiezen soms namelijk voor alternatieve plannen waarbij geen sprake is van aantasting van het NNN of van belangrijke weidevogelgebieden. Dit was bij een deel van de situaties - na advisering van de provincie - het geval. Een aantal initiatieven zit nog in een verkenningsfase. Er zijn dan nog geen formele (ruimtelijke) besluiten genomen, zoals vaststelling van een omgevingsplan of projectbesluit. Maar hierover kunnen dan al wel gesprekken lopen met de provincie.

Exotenbestrijding

- Er is een bijdrage geleverd aan het interprovinciale ambitieplan invasieve exoten. Op basis van het interprovinciale plan wordt er een provinciaal plan van aanpak opgesteld.
- Op basis van de afgegeven vergunningen is er uitvoering gegeven aan de wettelijke taken die volgen uit Europese exoten verordening.
- Er zijn met de terreinbeheerder gesprekken gevoerd over de mogelijkheden om het gebied weerbaar te maken tegen deze exoten door bijvoorbeeld een andere inrichting van het gebied.
- Het onderwerp exoten wordt meegenomen in de natura 2000-beheerplannen. Per gebied zal worden bekeken wat er nodig is om de doelen van het gebied te beschermen tegen schade door exoten.

Balans en behoud draagvlak door faunabeheer

- BIJ12 heeft tegemoetkomingen verleend voor de geleden schade door natuurlijk in het wild voorkomende inheemse dieren. Voor het zomerreces worden door BIJ12 geïnformeerd over de uitgekeerde schade over 2024.
- In 2024 is er een faunabeheerplan goedgekeurd en zijn er een aantal bezwaar- en beroepsprocedures behandeld. Door de juridische procedures kon er beperkt uitvoering gegeven worden aan de beleidsdoelen wat direct geresulteerd heeft in meer schade.
- In de afgegeven besluiten zijn deze onderwerpen meegenomen en gemotiveerd.
- In 2024 zijn subsidies verleend aan de faunabeheereenheid en wildbeheereenheden voor de uitvoering van hun wettelijke taken.

Beleidsprestatie 5-1-3 Natuurinclusieve transitie

De provincie wil natuur meenemen in al haar ruimtelijke ontwikkelingen, zodat biodiversiteit behouden en versterkt kan worden. Natuur stopt immers niet bij de grens van natuurgebieden. Natuurinclusieve ruimtelijke ontwikkeling draagt bij aan het oplossen van veel provinciale uitdagingen (bodemdaling, verzilting, verdroging, afname biodiversiteit). Ook is het een randvoorwaarde voor een voldoende sterk ecologisch systeem, zodat aan (inter)nationale afspraken (natuur, stikstof, klimaat, fijnstof) wordt voldaan.

Door biodiversiteit als dwarsdoorsnijdend thema onderdeel van ons handelen te maken, werken we aan een aantrekkelijk, natuurinclusief en toekomstbestendig Zuid-Holland. Dan ontstaat zowel meer ruimte voor flora en fauna, als voor het oplossen van maatschappelijke problemen. De provincie wil met medeoverheden en kennisinstellingen het concept basiskwaliteit natuur verder ontwikkelen om te natuurinclusieve transitie te bevorderen.

Wat hebben we bereikt?

- De Groeiagenda Natuurinclusief Zuid-Holland 2024-2027 is opgesteld en door GS vastgesteld op 2 juli. Deze groeiagenda werkt voor 10 thema's uit hoe de provincie de komende jaren invulling geeft aan een natuurinclusief Zuid-Holland. Deze groeiagenda beschrijft en toont inspirerende voorbeelden, kansen en innovaties om te komen tot een natuurinclusief Zuid-Holland. Uiteindelijk doel van het natuurinclusieve beleid is te komen tot een volledig natuurinclusief Zuid-Holland in 2050. Deze groeiagenda is gericht op het beschermen en versterken van de natuurwaarden buiten de natuurgebieden om zodoende bij te dragen aan toekomstbestendige welvaart en welzijn in een gezond, aantrekkelijk en natuurrijk Zuid-Holland.
- er is kennis ontwikkeld met betrekking tot basiskwaliteit natuur en andere natuurinclusieve instrumenten.
- Inhuur van medewerkers is afgebouwd, er is een multidisciplinair kernteam samengesteld om de ondersteuning van de ambities uit de groeiagenda vorm te geven.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

- Is bij het opstellen van de Groeiagenda Natuurinclusief gerichte ondersteuning geboden aan de provinciale collega's die verantwoordelijk zijn voor de invulling en uitvoering van de tien thema's van deze groeiagenda. Hierin worden zij ondersteund door het provinciale kernteam Natuurinclusief.
- Is bij de uitvoering van de acties van deze groeiagenda vanuit het kernteam Natuurinclusief ondersteuning geboden, de voortgang bewaakt en samenhang gebracht.
- Onderdeel van deze agenda is community building, die is gericht op het versterken van de natuurinclusieve beweging binnen de provincie. Verder wordt ook via het tonen van en werken aan goede praktijkvoorbeelden, waaronder inspiratielocaties, gewerkt aan het versterken van deze beweging.

Bevorderen basiskwaliteit Natuur voor een natuurinclusief en gezond Zuid-Holland

Het concept Basiskwaliteit Natuur is in ontwikkeling. PZH werkt mee aan de (door)ontwikkeling van de toolkit. De voortgang hiervan bij het Rijk wordt op de voet gevolgd en kennis hierover gedeeld binnen PZH.

Natuurinclusief kennis- en instrumentarium ontwikkelen

Voor kennisontwikkeling zijn meerdere bijeenkomsten bezocht om kennis op te doen dan wel te delen. Er zijn diverse workshops voor interne en externe doelgroepen georganiseerd om kennis te delen en aan te zetten tot natuurinclusief handelen. Er zijn bij een aantal thema's handreikingen voor natuurinclusief werken ontwikkeld. Qua instrumentarium is er een verkenning gedaan naar monitoringssystemen die kunnen helpen de natuurinclusieve transitie in beeld te brengen. Ook is er een communicatie-aanpak uitgewerkt om kennis en inzichten te delen en ondersteuning te bieden aan community building.

Realiseren van natuurinclusieve inspiratielocaties

In de Groeiagenda staan diverse inspiratielocaties genoemd, er zijn geen nieuwe bijgekomen in 2024. Een aanpak hiertoe wordt in 2025 ontwikkeld.

Beleidsprestatie 5-1-4 Stikstofreductie

De stikstofreductie, zowel van ammoniak als van stikstofoxiden, heeft als doel om de depositie van stikstof op de natuurgebieden te verminderen en daarmee bij te dragen aan natuurherstel. De provincie heeft een concrete reductiedoelstelling om de stikstofemissie te verminderen, met als doel een emissieplafond van 2,9 kiloton ammoniak per jaar in 2035 te bereiken.

Daarnaast is het voor de provincie belangrijk om maatschappelijke ontwikkeling mogelijk te blijven maken. Om de stikstofproblematiek op te lossen werkt de provincie samen met regionale partners.

Deze inzet wordt in het omgevingsprogramma verder uitgewerkt en verloopt langs de volgende lijnen:

- Ammoniak (NH₃) reductie voor natuurherstel;
- Stikstofoxiden (NO_x) reductie voor natuurherstel;
- Ontwikkelingen mogelijk houden middels vergunningverlening, waaronder helpen bij de legalisatie van PAS-melders.

Wat hebben we bereikt?

2024 Was een bewogen jaar voor het onderwerp stikstof met als sluitstuk de uitspraak van de Raad van State van 18 december waardoor intern salderen weer vergunningsplichtig is en stikstofruimte niet meer kan worden ingezet voor ruimtelijk economische activiteiten zolang er geen geborgd (rijks)maatregelenpakket is waarmee een dalende trend in de ammoniakdepositie op stikstofgevoelige Natura 2000 gebieden wordt bereikt. Daarnaast zijn er in 2024 rijksbesluiten genomen zoals het afschaffen van het nationaal programma landelijk gebied (NPLG) en de aankondiging van het verlengen van de legalisatieaanpak PAS-melders. Mede hierdoor is de depositiereductie in 2024 zeer beperkt.

- De behaalde reductie van ammoniakemissies in Zuid-Holland was zeer gering. Cijfers over 2024 zijn er nog niet, maar de verwachting is dat deze een (zeer) lichte daling zullen laten zien ten opzichte van 2023.
- Uit de NO_x-monitor blijkt dat de NO_x uitstoot in de afgelopen jaren gestaag daalt met uitzondering van zeescheepvaart. De cijfers van 2024 zijn nog niet beschikbaar maar we hebben geen aanwijzingen voor een trendbreuk.
- (Natuur)Vergunningverlening in Zuid-Holland rondom stikstof bleef in 2024 complex maar met intern salderen vaak nog wel mogelijk. Wel is de vergunningverlening steeds meer onder druk gekomen door diverse gerechtelijke uitspraken.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

GEEN TEKST AANGELEVERD

Ammoniakreductie voor natuurherstel

- In het kader van het beleidsintegratieproces, in relatie tot het omgevingsbeleid, binnen het Domein Water Klimaat en Natuur (WKN) is gewerkt aan de invoer van een streefwaarde ammoniak voor met name melkveehouderijbedrijven.
- Daarnaast is in nauwe samenwerking met team landbouw gewerkt aan het opstellen van een subsidieregeling landbouw die toeziet op ammoniakreductie (o.a. innovatie en stalmetingen).
- Begin 2024 is begonnen met het meten van ammoniak in drie melkveestallen in de omgeving Nieuwkoop. In de loop van het jaar zijn in deze stallen ook sensoren voor het meten van methaan geplaatst. Deze eerste

drie stallen zijn een opmaat naar het grootschalige stalmeten wat van start gaat in 2025 met het openstellen van de subsidieregeling duurzame veehouderij.

- In het fieldlab Groene Hart is afgelopen jaar gewerkt aan het uitwerken van de verschillende 'sporen' die boeren kunnen volgen om hun bedrijf te verduurzamen. De vraagstukken rondom de financiering van maatregelen en de borging van stikstofreductie kregen daarbij veel aandacht.
- We hebben boerenwerkgroepen in verschillende deelgebieden in veenweiden in staat gesteld om na te denken over welke stikstofreducerende maatregelen zij op hun bedrijf kunnen toepassen. Als onderdeel hiervan zijn voor ca 15 bedrijven stikstofreductieplannen opgesteld.
- Ook in de Delta is door een specialistisch bureau samen met veehouders verkend welke stikstofmaatregelen genomen zouden kunnen worden.
- Daarnaast hebben wij een collectief van boeren rond de Nieuwkoopse Plassen financieel ondersteunt, samen met provincie Utrecht, zodat zij een aanvraag konden indienen voor een landelijke regeling rondom vernatting van het veen en extensivering.
- In samenwerking met interne expertises rond Landbouw, ZH-PLG en grondzaken is gewerkt aan de invoering en provinciale uitwerking van de RPGB. Het (deels) vrijwillig beëindigen van veehouders draagt bij aan het extensiveren van de veeteeltsector.
- Dit jaar is hard gewerkt aan het ontwikkelen van de ammoniakmonitor. De eerste versie van de monitor is online en is in een technische sessie gepresenteerd aan PS. De ammoniakmonitor zal in 2025 worden gevuld met de huidige en toekomstige maatregelen om zo de ammoniakreductie in de provincie Zuid-Holland in beeld te brengen.

Stikstofoxidenreductie voor natuurherstel

- In NOVEX Rotterdamse haven werkten we ook in 2024 samen met het ODH, het Rijk (ministerie van KGG en IenW), het havenbedrijf Rotterdam, Deltalinqs, Natuur en milieufederatie ZH, de gemeente Rotterdam en Voorne aan Zee aan stikstofreductie en stikstofvergunningverlening voor de energietransitie in de haven.
- Wij hebben in 2024 DCMR een aanvullende opdracht gegeven in het kader van vergunningverlening maatwerkafspraken voor verduurzaming van de industrie. Met de middelen die beschikbaar zijn gesteld is bij DCMR naast de reguliere capaciteit voor VTH-taken incidenteel extra capaciteit gecreëerd. De minister van KGG heeft het afgelopen jaar met twee bedrijven maatwerkafspraken ondertekend, namelijk Alco energy en Nobian. De provincie heeft op beide overeenkomsten meegetekend.
- We hebben DCMR een opdracht gegeven om jaarlijks een NOx-monitor van Zuid-Holland te ontwikkelen. Dit geeft duidelijk inzicht in de NOx-emissies van de afgelopen periode. Wij hebben in 2024 de eerste versie gepubliceerd en gedeeld met PS.

Vergunningverlening maatschappelijke ontwikkelingen mogelijk houden

- (Natuur)Vergunningverlening in Zuid-Holland rondom stikstof bleef in 2024 complex maar mogelijk. Wel wordt de vergunningverlening steeds verder onder druk gezet door gerechtelijke uitspraken.
- Daarnaast is voor de Depositiebank algemeen Zuid-Holland de beleidsregel vastgesteld. In de beleidsregel is de werking van de bank uitgewerkt.
- Alle 187 aanmeldingen voor het legalisatieprogramma PAS-melders zijn door de Omgevingsdienst Haaglanden bekeken. Voor driekwart van de aanmeldingen is inmiddels vastgesteld of zij in aanmerking komen voor legalisatie en zo ja, hoeveel stikstofdepositieruimte zij nodig hebben. Er zijn in Zuid-Holland nog geen PAS-melders op basis van stikstofdepositieruimte uit het legalisatieprogramma gelegaliseerd. Dat gebrek aan resultaat komt overeen met het landelijke beeld. Het Rijk is primair verantwoordelijk voor de legalisatie, de provincie heeft daaraan bijgedragen door:
 - Inzet op het registreren van ruimte van aangekochte bedrijven in de Depositiebank algemeen Zuid-Holland, ten behoeve van PAS-melders.
 - Het uitwerken van een subsidieregeling, op basis van de €7,9 miljoen die het Rijk in oktober heeft toegekend.
 - Het ondersteunen van oplossingen in gebieden, zoals het vergunningenloket Alblasserwaard.

- o Samen met andere provincies het Rijk op te roepen om naast de beoogde verlenging van het legalisatieprogramma ook met een maatregelenpakket en effectieve aanpak voor legalisatie te komen.

Beleidsdoel 5-2 Transitie Landbouw

Het beleidsdoel Toekomstbestendige landbouw is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van dit beleidsdoel vind je via link.

Beleidsprestatie 5-2-1 Toekomstbestendige & natuurinclusieve landbouw

De provincie ziet de waarde van een vitale landbouwsector en wil die waarde ook in de toekomst behouden.

Daarom kiest de provincie ervoor om de veerkracht en het aanpassingsvermogen van de landbouw te vergroten zodat deze ondanks toekomstige uitdagingen van waarde kan zijn.

We streven naar een divers en vitaal bestand aan agrariërs - hoogtechnologisch, natuurinclusief, multifunctioneel - zodat zij ook in de toekomstwaarde kunnen leveren voor voedselvoorziening, landschap, ecologie en hun sociale en economische rol in het landelijk gebied. De provincie gaat de sector stimuleren en faciliteren met kennis, netwerken en financiële middelen.

Wat hebben we bereikt?

In de herziening van de omgevingsvisie heeft Landbouw in 2024 een gelijkwaardige plek gekregen naast Natuur en Water. Er is sprake van wederzijdse bijdrage en afhankelijkheid tussen Landbouw en een gezonde natuur, bodem en het watersysteem. Op 17 december 2024 hebben Gedeputeerde Staten het “bespreekstuk landbouwkoers 2025 aanzet tot uitvoeringsprogramma landbouw” vastgesteld en vervolgens aangeboden aan Provinciale Staten. In beide stukken staat de boer centraal als belangrijke speler in een vitaal landelijk gebied.

In 2024 is een begin gemaakt met een kwantitatieve aanpak waarin inzichtelijk wordt gemaakt welk effect verschillende transitiepaden hebben op de bedrijfsvoering van de agrariërs, op de sector en op de verschillende doelen zoals het verlagen van de ammoniakemissie en het verbeteren van de biodiversiteit. Er zijn samenwerkingen opgestart met verschillende kennispartners en werkgroepen met boeren om de aanpak te toetsen en verder te brengen. Ook is kennis bijgedragen aan verschillende (door gebieden zelf en door ZH-PLG) georganiseerde ontwikkelingen in de gebieden.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Algemeen

- We hebben de basis gelegd voor een rekenmodel als hulpmiddel voor de boer, bijvoorbeeld bij het opstellen van een bedrijfsplan. In dit model worden agrarische, bedrijfseconomische en milieutechnische gevolgen van keuzes op en rond het erf inzichtelijk gemaakt.
- Interbestuurlijk Programma (IBP) ZW Delta
- Uitvoering van het IBP VP ZWD. In februari/maart 2024 is vanuit dit programma aan zes projecten subsidie verleend waarmee we de transitie in het landelijk gebied helpen versnellen. Er is verlenging van de looptijd van het programma aangevraagd bij en verkregen van het ministerie van LNV. Hierdoor hebben projecten tot 31 maart 2025 de tijd om hun activiteiten af te ronden.
- Daarnaast is het initiatief genomen om de kennisdeling en -ontwikkeling na afloop van het programma te borgen: zo vindt een aantal projecten vervolg in de koploperprojecten van het ZH-PLG, waarvan het project biodiversiteitsmonitor akkerbouw (BMA) het belangrijkste is.

Ruimte voor toekomstbestendige landbouw

- Een subsidieregeling is opgesteld voor verduurzaming melkveehouderij (verwachte publicatie in het eerste kwartaal van 2025).
- Als coproductie met team Omgevingsbeleid is een probleemverkenning multifunctionele landbouw opgesteld.

- Er zijn opdrachten verleend aan agrarische collectieven voor een traject voor professionalisering. Een van de doelen van de professionalisering is dat collectieven door een efficiëntere organisatie ook efficiënter te werk gaan waardoor de doelen nog beter gehaald worden.
- Er is een probleemverkenning pacht uitgevoerd.
- Financiële bijgedragen zijn verleend aan een leernetwerk van Stichting Wij.land. Een stichting die als missie heeft, samen met boeren een veerkrachtig landschap voor de volgende generatie te creëren. Hiemee werden activiteiten (studiegroepen, demonstraties etc.) georganiseerd, en het netwerk uitgebreid.

Versterken economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven

- Het emissieplafond ammoniak is aangedragen voor de omgevingseffectrapportage (OER).
- Een verkenning is uitgevoerd naar een mogelijk emissieplafond/KPI voor methaan en broeikasgassen.
- Uitvoering van het IBP-VP Hollands-Utrechtse Veenweiden. Onder andere samen met stakeholders opstellen van toekomstplannen polders Stein-Zuid en Aarlanderveen, opdracht verstrekt voor het opstellen van een uitvoeringsprogramma Stein-Zuid.
- Subsidie opengesteld voor:
 - Initiatieven gericht op de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland die worden geleid door de lokale gemeenschap. Deze subsidie heet ook wel LEADER. De LEADER- subsidie is opengesteld in de LEADER- gebieden Alblasserwaard, Krimpenerwaard, Zuid-Hollandse Eilanden en Hollandse Plassen. In 2024 zijn de eerste subsidieverleningen afgegeven. De openstelling loopt tot en met 2027.
 - Doorbraakprojecten voor systeeminnovatie in de land- en tuinbouw (EIP). De subsidie is beschikbaar voor samenwerkingsverbanden waarin minimaal één land- of tuinbouwbedrijf deelneemt. De openstelling liep tot en met september. In november en december vond de beoordeling van de subsidieaanvragen plaats.
 - Investerings in biodiversiteit en waterkwaliteit op landbouwbedrijven. Deze subsidie is bedoeld voor landbouwers. De openstelling liep tot en met december.
- Subsidie openstellingen voorbereid en vastgesteld, waarvan de openstelling start in 2025:
 - Investerings in watersystemen voor de Kader Richtlijn Water (KRW). De subsidie is bedoeld voor de waterschappen Rivierenland en Hollandse Delta. Voor de overige Zuid-Hollandse Waterschappen is deze subsidie al in 2023 opengesteld. De waterschappen Hoogheemraadschap Delfland, Schieland en de Krimpenerwaard, Stichtse Rijnlanden en Rijnland hebben in 2024 de subsidieverlening ontvangen.
 - Investerings in bedrijfsmiddelen voor bedrijfsverduurzaming op landbouwbedrijven. De subsidie is bedoeld voor landbouwers. Voor jonge landbouwers (tot 40 jaar) geldt een hoger subsidiepercentage.

Versterken en versnellen (keten)innovaties landbouw

- Bijgedragen aan de opbouw van Fieldlab Groene Hart. Dit fieldlab is gericht op versnellen van de transitie naar een emissiearme natuurinclusieve kringlooplandbouw in de melkveehouderij (zie ook Beleidsprestatie 5-1-4 Stikstofreductie).
- Vanuit Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling zijn gesprekken gestart hoe Fieldlab veenweiden en GC Kaas en Bodemdaling kunnen samenwerken/-leren.

Groene Cirkels

Kaas en Bodemdaling:

Projectportfolio Groene Cirkel is samengebracht met ZH-PLG-gebiedsagenda's Alblasserwaard en Vijfheerenlanden 'Inspiratiekaart toekomstbestendige landbouw' is opgeleverd. 25 Ha onderwaterdrainage is aangelegd. Pionier agenda van het tweede convenant (2022-2026) is doorvertaald naar concrete procesplannen.

Groene Cirkel Farm Frites

Er is onderzoek gedaan naar de ecologische en economische impact van verschillende scenario's op het gebruik en prestaties op de biodiversiteitsmonitor akkerbouw (BMA) door 30 Farm Frites telers in het duurzaamheidsprogramma. Project Koolstofboeren ZWD is in uitvoering: 15 telers die koolstof vastleggen in het project.

Groene Cirkel Tuin van Holland

Samen met chefs, artsen, boeren en andere ketenspelers wordt ingezet op een gezonde, lokale duurzame keuken. Hiervoor is een samenwerking opgezet met Nieuwe Nassen inkoperscollectief, MVO NL, Rotterdam de boer op!, PhyFactory, Mooncake, Voedsel families, Interprovinciale Chef's Netwerk en De Nieuwe Lunch Cultuur. Er is een verkenning uitgevoerd naar natuurinclusief aanbesteden en inkopen. Een kookboek is gepresenteerd van Proeftuin Noordwijk met Tuin van Holland-recepten van Noordwijkse topchefs.

Groene Cirkel Heineken

Groene Cirkel Heineken ging verder met betrokken ambassadeurs, herijkte droom en gevulde projectagenda op thema water, groenblauw werklandschap en energie. Ingezet is op de ambitie om water te besparen en slimmer om te gaan met het afgenomen zoetwater. Heineken is als voorbeeld bedrijventerrein ingezet om andere industrieën te inspireren te werken aan een groenblauw werklandschap met het oog op gezondheid van medewerkers, biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Groene Cirkel Groene Gezonde Stad (GGS)

GGS is uitgebreid van 15 naar 27 ambassadeurs, waarbij het aantal deelnemende gemeenten groeide van 5 naar 17. De verantwoording van GGS valt onder 'Beleidsprestatie 6.2 Vitaliteit en kwaliteit in de leefomgeving - Groenblauwe stedelijke structuur' en vind je [hier](#) (link naar beleidsprestatie 6.2).

Beleidsdoel 5-3 Leven met water

Het beleidsdoel Leven met water is vastgesteld in het omgevingsbeleid. De uitwerking van dit beleidsdoel vind je [via link](#).

Beleidsprestatie 5-3-1 Waterveiligheid en wateroverlast

De provincie kiest voor een duurzaam en toekomstbestendig waterveiligheidsbeleid. Dit doet de provincie door primair in te zetten op preventie. Ondanks deze preventie kan een dijkdoorbraak niet geheel worden uitgesloten. Daarom worden er ter beperking van schade en slachtoffers bij een mogelijk optredende dijkdoorbraak ook maatregelen genomen in de ruimtelijke inrichting en rampenbeheersing. De combinatie van preventie, ruimtelijke inrichting en rampenbeheersing wordt meerlaagsveiligheid genoemd. Daarbij wordt ook gekeken naar de effecten van klimaatverandering zodat beleid en plannen duurzaam en toekomstbestendig zijn.

De provincie wil de kans op wateroverlast als gevolg van inundatie uit het regionaal watersysteem beperken en schade door wateroverlast voorkomen.

Voor buitendijkse gebieden in het benedenrivierengebied vraagt de provincie van gemeenten dat zij bij ruimtelijke ontwikkelingen in deze gebieden een inschatting maken in de risico's van overstromingen.

De provincie heeft daarnaast meerdere wettelijke taken:

- Kaderstellend voor regionale waterkeringen. De provincie wijst regionale waterkeringen aan en nomeert deze. Het beschermingsniveau (omgevingswaarde) van de genommerde regionale waterkeringen is vastgelegd in de omgevingsverordening. Ook zijn termijnen vastgesteld waarop regionale waterkeringen aan dit beschermingsniveau moeten voldoen.
- Goedkeuring projectbesluiten (dijkversterkingsplannen). Dit geldt in ieder geval voor versterking van primaire waterkeringen (kust en dijken langs grote rivieren) welke in beheer zijn bij het waterschap. De projectbesluiten voor dijkversterkingen worden beoordeeld op het goed afgewogen meenemen van met name de landschappelijke, natuur- en cultuurwaarden (LNC-waarden).
- Maken, actualiseren en publiceren van overstromingsrisico- en overstromingsgevaarkaarten.
- Omgevingswaarden voor wateroverlast vastleggen in de verordening.